

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav germánských studií

Oddělení skandinavistiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Finskošvédská menšina a její identita v díle Kjella Westöa

Ela Doležalová

2018

vedoucí práce: Mgr. Jan Dlask, Ph. D

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 18.11.2018, Ela Doležalová

Na tomto místě bych chtěla poděkovat Mgr. Janu Dlaskovi, Ph.D za velkou trpělivost a vstřícný přístup při vedení mé diplomové práce.

ABSTRAKT

Tato diplomová práce se zabývá švédsky hovořící menšinou na finském území. Protože bylo Finsko po několik staletí součástí Švédského království, švédština zde dlouho měla výsadní postavení. Vysokou prestiž si udržela i po připojení Finska k Rusku, k němuž došlo v roce 1809. V 2. pol. 19. století bylo postavení švédštiny značně oslabeno a dnes ji lze na území Finska považovat za minoritní jazyk. Cílem práce je nejdříve definovat pojem identity a vymezit specifika identity příslušníků menšin. Dále se ve své práci zaměřím na menšinu finských Švédů, její sebepojetí, historii a literaturu. Obsahem poslední části je rozbor díla finskošvédského autora Kjella Westöa, konkrétně způsob, jakým spisovatel v tvorbě pojednává svou identitu finského Švéda.

KLÍČOVÁ SLOVA: identita, menšiny, finskošvédská menšina, finskošvédská literatura, Kjell Westö

ABSTRACT

This thesis examines the Swedish speaking minority in the area of Finland. Because Finland had been a part of the Kingdom of Sweden for some centuries, the Swedish language had a dominant position in Finland for quite some time. The Swedish language kept its high prestige even during the period of the Russian rule that began in 1809. In the 2nd part of the 19th century the status of the Swedish language weakened to a large extent and today it is considered to be a minority language of Finland. The purpose of this thesis is in the first instance to define the term of identity and the specifics of minority identity. Subsequently I will focus on the the Swedish speaking minority in Finland, its self-concept, history and literature. In the last part of my thesis I will investigate the work of the Finland– Swedish writer Kjell Westö, in particular his depiction of his own Finland- Swedish identity.

KEY WORDS: identity, minority groups, the Swedish speaking minority in Finland, Swedish literature in Finland, Kjell Westö

Obsah

ÚVOD	7
1. identita	10
1.1 etnicita a etnikum.....	12
1.2 menšina a identita	13
1.3. jazyk jako součást identity.....	14
1.4 ohrožení a přežití menšinového jazyka	15
1.5 volba jazykového kódu v bilingvním prostředí	16
2. švédskojazyčná menšina ve Finsku.....	16
2.1 kdo jsou finští Švédí?	16
2.2 pojmenování menšiny	17
2.3 historie švédskojazyčné menšiny ve Finsku	18
2.4 vztahy uvnitř menšiny	21
2.5 vztahy s Finskem.....	23
2.6 jazyk	24
2.6.1 charakteristika	24
2.6.2 vývoj	25
2.6.3 dvojjazyčnost	26
3. mnohojazyčná literatura	28
4. Melba, Mallinen och jag.....	29
4.1 Úvod	29
4.2. Identita postav.....	31
4.3 Jazyk.....	35
4.3.1 Forma.....	35
4.3.2 Funkce	37
5. Drakarna över Helsingfors.....	38
5.1 Úvod	38
5.2 Identita postav.....	38
5.3 Jazyk.....	43
5.3.1 Forma.....	43
5.3.2 Funkce	45
6. Där vi en gång gått.....	46
6.1 Úvod	46
6.2 Identita postav.....	48
6.3 Jazyk.....	52
6.3.1 Forma.....	52

6.3.2 Funkce	53
7. Gá inte ensam ut i natten.....	55
7.1 Úvod	55
7.2 Identita postav.....	56
7.3 Jazyk.....	63
7.3.1 Forma.....	64
7.3.2 Funkce	65
ZÁVĚR	66
PRAMENY	69

ÚVOD

Severská kultura, ať už mluvíme o literatuře, hudbě či filmu, se v posledních letech těší značné popularitě. Přesto však stále existují oblasti, které zůstávají i pro mnoho nadšených obdivovatelů severských zemí velkou neznámou a o jejichž existenci je obecné povědomí v podstatě minimální. Právě o jednom z těchto fenoménů, konkrétně o finskošvédské menšině a její identitě, a o tom, jak je ztvárněna v díle finskošvédského spisovatele Kjella Westöa, pojednává tato diplomová práce.

Westövo dílo není v českém prostředí příliš známé, o čemž svědčí i fakt, že žádný z jeho románů zatím není přeložen do češtiny. Z finskošvédské literatury jsou přeloženi spíše klasikové jako byla například básnička Edith Södergran, současní finskošvédští autoři však na překlad stále čekají. Až do nedávna v podstatě neexistovala souhrnná odborná publikace o finskošvédské literatuře, ze které by bylo možné při literárněvědném bádání vycházet. Teprve v tomto roce vyšla publikace Jana Dlaska *Dějiny finskošvédské literatury v perspektivě bourdieuovské sociologie*, která se jako první komplexně zabývá dějinami literatury psané na území Finska ve švédštině.

Nelze tvrdit, že severské menšiny by celkově byly opomíjenou tématikou: například Sámové jsou i mimo severské země relativně známou minoritou, o jejíž kulturu a způsob života se zajímají nejen vědci a umělci, ale i mnoho laiků. Domnívám se, že je tomu tak hlavně proto, že finský Švéd se (na rozdíl od Sáma) od svého finskojazyčného spoluobčana na první pohled nijak neliší. Finskošvédská menšina je plně integrovaná do finské společnosti, žije stejným způsobem života a většina jejich příslušníků ovládá kromě švédštiny také finštinu (výjimkou mohou být obyvatelé venkovských lokalit). S trochou nadsázky lze tedy tvrdit, že finští Švédí jsou pro běžného pozorovatele v podstatě „neviditelní“ a objevit je vyžaduje jistou dávku úsilí. Nicméně toto úsilí se dle mého názoru do velké míry vyplatí, protože finskošvédská menšina a její kultura, ač v mnoha ohledech působí nenápadně, má světu rozhodně co nabídnout. Jedním z cílů této diplomové práce je tedy mimo jiné rozšířit obecné povědomí o existenci finských Švédů a jejich přínosu severské kultuře.

Jak již bylo uvedeno, finskošvédská menšina je do finské společnosti dobře začleněná, což ovšem neznamená, že finští Švédí automaticky přejímají finskou identitu bez ohledu na zásadní odlišnost, kterou je v jejich případě mateřský jazyk. To, že jsme vychováni v jiném

jazyce, než většina ostatních kolem nás je fakt, který při uvažování o tom, kým vlastně jsme, nelze jen tak pominout. Otázku „kdo vlastně jsem a kam patřím“ si klade každý mladý člověk. Pokud si na ni chtějí odpovědět mladí finští Švédí, musí i v současnosti brát v potaz svou příslušnost k jazykové menšině, o čemž svědčí i vznik písně „Vår tid vårt land“. Společně ji nazpívala skupina finskošvédských umělců a ve finských rádiích zazněla v roce 2011. Její text explicitně vypovídá o dilematu, kterým je příslušník finskošvédské menšiny nucený se zabývat:

*Land, vårt land, fosterland.
Vi håller dig i vår hand.
En del av dig, del av mig, del av oss.
Och alla du räcker till, om du vill.
Här är vi i vår värld.
Har lejonet tappat sitt svärd?
Vi frågar vem är vi, vem är jag?
Vem är vem i vårt hem?
Någon som vet? Identitet?
Det är här vi snackar vårt språk.
Ja tänne varmaan aina tervetullut oot.
Vår tid, vårt land.
Det var här jag en gång föddes,
det var här jag fick mitt namn.
Vår tid, vårt land,
vårt land i vår tid.¹*

¹ Země, naše země, vlast.
Držíme tě v ruce.
Součástí tebe, součástí mne, součástí nás.
A všechna tvá já stačí, pokud budeš chtít.
Tady jsme, v našem světě.
Ztratil lev svůj meč?
Ptáme se, kdo jsme, kdo jsem já?
Kdo je kdo, v našem domově?
Ví to někdo? Identita?
Zde mluvíme naší řečí,
A jistě jste tu vždycky vítáni (finsky)

Text této písně lze použít jako důkaz o přetrvávající aktualitě otázky, kterou se budu v této práci zabývat. I tento krátký úryvek obsahuje hned několik pro mou analýzu zásadních pojmů: já, identita, vlast či mateřský jazyk a hlavně klíčovou otázku celé diplomové práce: *vem är jag?*– kdo jsem?

Kjell Westö (*1961) působil zpočátku jako novinář, jeho literárním debutem se stala básnická sbírka *Tango Orange*, následovaly další dvě sbírky a v roce 1989 vydal své první prozaické dílo, povídkovou sbírku *Utslag*. Ta byla nominována na literární cenu Finlandia a přeložena do finštiny. Westö si díky ní získal pověst inovativního vypravěče z prostředí současných Helsinek a začal být vnímán jako typický představitel své generace a tlumočnický nálad, které hýbaly finskou společností 80. let. 20. století. Hlavní součástí jeho románové tvorby je tzv. „helsinská svita“, tvořená čtyřmi romány *Drakarna över Helsingfors* (č. Draci nad Helsinkami, 1996), *Vädan av att vara Skrake* (Nebezpečí býti Skrakem, 2000), *Där vi en gång gått* (č. Kde jsme kdysi chodili, 2006) och *Gå inte ensam ut i natten* (č. Nechoď sama do noci, 2009). Ve svém díle, které se ve většině případů odehrává právě v Helsinkách, zkoumá Westö mimo jiné dopad historických událostí na současný stav finské společnosti, rostoucí vliv masmédií, či materialismus a lidský sklon k povrchnosti. Tématem, které je pro jeho tvorbu zásadním, je samozřejmě také dvojjazyčnost. V této diplomové práci analyzuji delší povídku *Melba, Mallinen och jag*, romány *Drakarna över Helsingfors*, *Där vi en gång gått* a *Gå inte ensam ut i natten*. Všechny překlady úryvků jsou mé vlastní.

U postav každého z děl se v jednotlivých podkapitolách *Identita postav* soustředím na faktory, které ovlivňují jejich chápání sebe sama. Jako zvláštní kapitolu jsem se rozhodla vyčlenit *Jazyk*, respektive otázku, jaké jazykové prostředky autor používá k dokreslení identity svých postav a co o sobě postavy říkají svým způsobem vyjadřování. V závěru se pak pokusím určit, zda se některý ze zmíněných vlivů v analýze projevil jako nejvýraznější, případně o který z nich se jedná.

Naše doba, naše země.
Tady jsem se kdysi narodil,
Tady jsem dostal své jméno.
Naše doba, naše země,
Naše země v naší době.

1. Identita

Pojem identita lze nahlížet z mnoha různých hledisek, například filosofického, psychologického či genderového. V této práci se budu zabývat otázkou, jakým způsobem identitu jedince ovlivňuje fakt, že je příslušníkem národnostní menšiny. Proto budu tento termín zkoumat z hlediska sociálně antropologického, které se zabývá tím, jak identitu jedince formuje prostředí, ve kterém žije, a jeho postavení v něm. Identita není chápána jako něco, co je definitivně dané, ale naopak se neustále proměňuje a podléhá fenoménu času. Je utvářena zaprvé sebereflexí a zadruhé reflexí vztahů s vnějším světem. Thomas H. Eriksen uvádí, že studium identity z tohoto úhlu pohledu se dlouho setkávalo s nedůvěrou, nicméně výzkum emocí v poslední době prokázal, že jsou sociálně vytvářené. Studium etnicity prokázalo, že existuje těsný (i když proměnlivý) vztah mezi sociálními procesy a osobní identitou (2012: 105).

O exaktní definici identity se pokoušelo ve svých dílech bezpočet vědců. Zmínit můžeme např. Platona, Aristotela, Descartese či Kanta (Gough 2017: 389). V minulých dvou dekadách se navíc zájem o koncept identity významně zvýšil a neustále se rozšiřuje. Většina badatelů však dochází k závěru, že se jedná o fenomén natolik proměnlivý a mnohvrstevnatý, že ho přesně definovat nelze. Všeobecné encyklopedie definice nabízejí, ale i laika při zamyšlení nad nimi pravděpodobně napadne, že daná definice o identitě ani zdaleka neříká vše. Mým záměrem je hlavně vyzdvihnout podstatné pojmy. Definice ze Všeobecné encyklopedie zahrnuje pro tuto práci zásadní pojem *identifikace* a *sounáležitost*: „Identita je stav určité sociální instituce, jejíž členové se s jejím programem, postojí ap. identifikovali (dokáží je rozpoznat, vyjádřit, obhájit), jsou přesvědčeni o smysluplnosti existence této instituce i smysluplnosti své sounáležitosti s touto institucí.“ (Všeobecná encyklopedie, díl 2, 1997). Identifikací se pak rozumí ztotožnění se, souhlas, ztotožňování s určitým jevem (politickým programem, národem, církví).

Na identitu jedince měla velký vliv modernizace, kterou prošla naše společnost a jejímž následkem je *vykořeněnost* a nutnost nacházet identitu novou. Martin Paleček se domnívá, že v postmoderním světě člověk neustále (a bez výsledku) hledá svou identitu, "cestuje za sebou", a utápí se v možnostech bez východiska. Nenachází bod, kde by mohl bezpečně zakotvit. Na tomto místě Paleček zavádí pojem non-identita: identita je zde přítomna ve své nepřítomnosti. (Paleček in Musílek 2008: 32).

S identitou menšin je těsně spjatý pojem kolektivní identity, která je výrazem přirozené lidské potřeby příslušet k vyššímu celku. Musílek rozlišuje „různé typy identit vycházející z příslušnosti k určitému území, případně politickému celku (stát, vlast, region, obec), k určité etnické skupině, k určité přejadeologii (politické, náboženské)“. Já bych zde ještě doplnila příslušnost ke společenské vrstvě. Jedinec nikdy není začleněn pouze v jedné ze skupin, naopak je členem více z nich, což má za následek existenci „mnohonásobných a vícevrstvých identit“, které, mohou koexistovat, prolínat se, doplňovat jedna druhou, ale také být v konfliktu. Tento jev Musílek označuje termínem „multiidentičnost“ (2008: 35).

Sociolog Michael A. Hogg sociální identitu definuje následovně: „social identity is the individual's knowledge that he belongs to certain social groups together with some emotional and value significance to him of the group membership“² (2013: 7). Sociální identita člověka se utváří během sociálních procesů a jakmile je vytvořena, je udržována, obměňována a přebudována sociálními vztahy. (Berger, Luckmann, 1999 in Musílek, 2008:36) V sociologickém pojetí identity je tedy kladen velký důraz na vliv okolí a změny v identitě člověka, které způsobuje.

Tím, jak se na identitě jedince a jeho chování ve společnosti projevuje příslušnost k určité sociální skupině (podle věku, pohlaví, národnosti) se zabývá tzv. *teorie sociální identity* (Social Identity Theory). Zabývá se vztahy jedince k členům vlastní a cizí skupiny, tím, jaký má skupina vliv na sebevědomí jedince a na základě čeho si jedinec vlastní skupinu volí či ji opouští. V příručce *The Palgrave Handbook of Critical Social Psychology* se dočteme: „SIT argues that the processes that lead to adoption of social identities are primarily motivated by an individual's need to maximise self-esteem: taking up social identities that allow for favourable comparisons of that group with others will enhance self-esteem and thus people will seek advantageous comparisons and identities whenever they are available.“³ (2017: 392). Pomocí SIT vysvětlují velkou část motivací postav, o kterých moje práce pojednává.

² Sociální identita je vědomí jednotlivce, že náleží k jistým sociálním skupinám, přičemž tato přináležitost pro něj má emoční a hodnotový význam.

³ SIT tvrdí, že procesy vedoucí k přijetí sociálních identit jsou prvotně motivované potřebou jedince zvýšit si sebevědomí: přijetí sociální identity těch skupin, které vycházejí dobře ve srovnání s ostatními sebevědomí zvyšuje, a proto budou lidé vyhledávat srovnání a identity, které jsou pro ně výhodné, kdykoliv budou dostupné.

Pokud je jedna sociální skupina podřízená druhé, je sociální identita jejích členů negativní a ti mají následkem toho nízké sebevědomí. Je přirozené, že se snaží tento stav změnit. Jedním ze způsobů, jak toho dosáhnout, je individuální snaha přeřadit se do nadřazené skupiny (v kontrastu ke kolektivnímu boji za zlepšení postavení celé skupiny) za použití různých strategií. Jednou z nich je takzvaná *sociální mobilita*, kdy se jedinec pokouší „zahodit“ svou původní identitu člena podřízené skupiny a případné negativní konotace s ní spojené a vyměnit ji za příslušnost k nadřazené skupině (Hogg 1988: 25). Jedinec se snaží zapadnout do skupiny převzetím jejích hodnot, postojů, či norem chování, a v neposlední řadě stylu řeči a jazyka (ibid: 21). Toto přizpůsobení se normám dané skupiny a s ní spojené potlačení individuálních rysů vlastní identity lze zahrnout pod pojem *konformita*. Otázkou zůstává, do jaké míry se jedinec se svou novou identitou opravdu ztotožní. Může totiž dojít ke konfliktu s identitou původní a následné *krizi identity*.

1.1 Etnicita a etnikum

Termín *etnicita* odkazuje ke vztahům mezi skupinami, jejichž členové se na základě souboru naučených kulturních praktik považují vzájemně za odlišné, například v oblasti jazyka, dějin, původu či náboženství. Podle Všeobecné encyklopedie je identita „jednou ze základních charakteristik člověka jako společenské a kulturní bytosti; komplexní a dynamický znakový systém vzájemně a trvale se ovlivňujících prvků, které vznikají, reprodukují se a zanikají v kultuře a společnosti.“ (1997, 1. díl).

Skupina, která se na základě kulturních, nikoliv však fyziologických znaků odlišuje od ostatních, se nazývá *etnikum* (etnická skupina). Protože se nejedná o fyzické odlišnosti, nemusí být na první pohled členové jednotlivých etnik jasně rozlišitelní. (Farley 1995: 10-11) Etnika jsou nahlížena jako odlišná nejen vlastními členy, ale i vnějším okolím. Zároveň je časté, že tyto skupiny zauímají odlišné pozice v sociální hierarchii dané společnosti. (Eriksen 2012: 22, 29). Nicméně nemusí tomu tak být ani zdaleka vždy. Podle sociálního antropologa Petera Worsleyho může etnicita třídu vertikálně *protínat*, když se členové jedné skupiny vyskytují na různých úrovních společenského žebříčku. (Eriksen 2012: 91)

Pro existenci etnické skupiny však není fundamentální pouze samotný obsah jejího společného vědomí, ale také způsob, kterým je ohraničena od ostatních skupin, tedy formy utváření tzv. etnického vědomí v opozici k okolním analogicky se konstituujícím

společenstvím. O hranicích mezi etniky lze konstatovat, že nevznikají díky neexistenci pohybu osob a vzájemných kontaktů mezi etniky, naopak jsou jimi podmíněny. Vytvářejí je společenské procesy vylučování a přijímání. (Musílek 2008: 7). Thomas Hylland Eriksen téma hranic mezi etniky problematizuje. Je podle něj náročné, kudy přesně tyto hranice vedou. Píše: „Etnické skupiny se někdy na první pohled objektivními kulturními znaky od většiny neodlišují nebo některé z nich sdílejí s jinými skupinami, různě se překrývají atp., jde o to, jak sami vnitřně vnímají svou identitu, za co se považují.“ (2012: 35) Dále Eriksen klade otázku, jak určit kritéria toho, co je a co není etnicita, respektive jaké rysy musí skupina mít, aby ji bylo možné označit za „etnickou“. (2012: 69). I přesto může být vymezení jednoznačné etnické identity nezbytné, například v moderních státních útvarech, pokud se k ní vážou určitá zvláštní práva (ibid: 112).

1.2 Menšina a identita

Menšina je taková skupina společnosti, jíž je připisováno podřadné postavení, což znamená jakoukoliv skupinu, která má menší než poměrný podíl na majetku, moci nebo sociální prestiži. I přesto však někdy mohou ve společnosti mezi jejími rasovými a etnickými skupinami panovat poměrně mírumilovné a rovnostářské vztahy, takže žádná ze skupin není nadřazená nebo podřízená ostatním. Častější vzor však je, že některé skupiny dominují nad ostatními.

Anthony Giddens zmiňuje pocit skupinové solidarity či sounáležitosti, která nabývá na intenzitě v případech, že jsou členové vystaveni diskriminaci a omezování osobních svobod. Bývá časté, že příslušníci menšiny si sami připadají „vyčlenění“ z většinové společnosti (Giddens 1997). I pokud mezi menšinou a většinou nedochází k otevřeným mezietnickým konfliktům či segregaci, musí se člen menšiny vyrovnávat se specifickými komplikacemi, které jsou příslušníkům většinového obyvatelstva často zcela neznámé. Jedná se zejména o problémy v praktickém každodenním životě (např. nedostatečná znalost jazyka), ale může jít až o traumatizující otázky osobní identity (Musílek 2008: 25). Etnicita může být členem menšiny vnímána jako stigma. Příslušník menšiny si je vždy vědom své odlišnosti a záleží na mnoha faktorech, jak se s tímto faktem „vypořádá“. Zde si můžeme položit otázku, do jaké míry může jedinec svou etnickou identitu ovlivnit, zdůraznit, či potlačit. Eriksen v tomto ohledu rozlišuje dva aspekty: kognitivní, který zahrnuje individuální strategie a volby jedince,

a strukturální, který na jedince klade omezení, je pro něj svého druhu predestinací. (Eriksen 2012: 98, 99) Jak příslušníci menšiny vnímají svou identitu v rámci dané společnosti samozřejmě záleží na statutu dané menšiny. I když Giddens i Farley shodně tvrdí, že menšiny bývají oproti většinám znevýhodněny, postavení různých menšin ve světě se od sebe může zásadně lišit, od segregace a diskriminace až k velmi rovnoprávnému a právně ošetřenému vztahu, což je právě případ švédskojazyčné menšiny ve Finsku (viz kapitola 2).

Zásadní pro sebevědomí a s ním související identitu příslušníka etnické menšiny je faktor jejího vývojového stupně, který se týká hospodářského, společenského a kulturního rámce. Jinými slovy – v případě, že je menšina na vyšší materiální a duchovní úrovni, než je místní norma, jsou podmínky pro její přežití a zachování, eventuálně rozvoj specifických rysů mnohem příznivější, než pokud tomu tak není (Šatava 1992: 64 in Musílek 2008). Nicméně i tehdy bývají nároky na autonomii omezené. Jak uvádí Eriksen, většina etnických skupin sice požaduje uznání a kulturní práva, neusiluje však o většinový podíl na vládnutí (2012: 28).

1.3. Jazyk jako součást identity

Jazyk je pro konstruování vlastní identity zcela nezbytným komponentem. Řeč a jazyk zprostředkovávají informaci minimálně dvěma cestami: předávají referenční informaci skrz samotný obsah sdělení, tedy to, co je řečeno, ale také sociální ukazatele, kterými jsou jazyková varieta a styl řeči. Ty obsahují informace o řečnickově osobnosti, společenském postavení, věku či příslušnosti k sociální skupině. Jazyk (respektive jeho vědomá modifikace) je pro člověka způsobem, jak se prezentovat a touto sebeprezentací pak dosáhnout určitých cílů. (Hogg 2013: 170).

U příslušníků jazykových menšin platí o to více, že právě jazyk má vliv na specifickou podobu jejich vztahů s okolím. Martin Musílek jazyk označuje za hlavní znak etnicity a kulturní kapitál daného etnika (2008: 45). Podobně to vyjadřuje i Michael A. Hogg: „Language is frequently a highly salient feature of such cultural differences and can become the most potent symbol of ethnic identity.“⁴ (1988: 172)

V tomto kontextu musíme zmínit Sapir-Whorfovu hypotézu. Její autoři Edward Sapir a Benjamin Lee Whorf vyvinuli teorii, podle které se v každém jazyku odráží specifické vidění

⁴ Jazyk je často zásadním prvkem kulturních rozdílů a může se stát nejsilnějším symbolem etnické identity.

světa, které mají jeho mluvčí. Mluvíme-li tedy nějakým jazykem, osvojujeme si určitou vizi světa, protože veškeré myšlení je jazykové. Vize konstruované různými jazyky se od sebe navzájem liší. Přístup založený na této teorii je označován jako *jazykový relativismus*. (ibid: 45)

1.4 Ohrožení a přežití menšinového jazyka

V současném světě, kde je převážná většina společností multietnických, je ovládnutí jazyka majority nezbytností. Členovi minority, který není schopen komunikovat s většinou, hrozí, že bude muset nést těžké sociální i ekonomické následky. Jazyk menšin je často považován za méně prestižní, a jako takový je předmětem zesměšňujícího a hrubého humoru. Vznikají také tzv. etnofaulismy⁵ (Hogg 1988: 172), což pochopitelně mluvčí minoritního jazyka k jeho používání nemotivuje.

Klíčovou otázkou, pokud jde o menšinové jazyky, je tak problematika jejich zachování. Faktory, které ovlivňují šanci na přežití daného minoritního jazyka, určují jeho *etnolingvistickou vitalitu*. Sociologové Giles, Bourhis a Taylor na konci 70. let 20. století vymezili tři faktory: *status, demografickou situaci a institucionální podporu*. Status zahrnuje celkové sebevědomí a hrdost členů etnolingvistické skupiny, ekonomické zdroje, kterými skupina disponuje, a její mezinárodní reputaci. Demografická situace představuje poměr členů menšiny vůči většině, počet emigrantů, smíšených manželství a míru porodnosti. Institucionální podpora pak říká, jak je jazyk podpořen existencí a stupněm funkčnosti různých institucí, např. v rámci správy země, církve, školství či médií.

Obecně lze konstatovat, že čím více je komunikačních sfér, ve kterých se jazyk používá, tím větší je jeho šance na přežití. Způsobů, jak vydělit jednotlivé oblasti používání jazyka, máme k dispozici hned několik. Například sociolog Kenneth Mackinnon vymezil 5 komunikačních domén jazyka: 1) *osobní* (jako např. snění, klení, modlení se), 2) *rodinnou* (mluvní interakce s partnerem a dalšími členy rodiny), 3) *komunální* (obecní či církevní záležitosti), 4) *transakční* (obchodní interakce), 5) *oficiální* (místní úřední styk, komunikace s

⁵ etnofaulismus je neoficiální (často dehonestující) označení používané příslušníky jednoho etnického či národního společenství pro pojmenování příslušníků jiných etnik, národů, zemí. (Průcha J., Interkulturní komunikace)

učiteli). U menšinových jazyků se jako nejsilnější nejčastěji ukazuje "rodinná" doména a doména "komunální". (MacKinnon, 1977 in Musílek 2008: 49).

Pokud se jedinec rozhodne vlastní jazyk vyměnit za jazyk většiny, jistě se mu život v mnoha ohledech zjednoduší. Nicméně – jak už bylo řečeno, etnicita je jedním ze základních prvků, které utváří identitu člověka. A ať už člověk svou etnicitu akceptuje, či popře, bude to mít jak pozitivní, tak negativní důsledky. V případě opuštění původního jazyka může dojít nejen ke ztrátě identity, ale i k výčtkám ze zrazení skutečných hodnot a vlastní skupiny. K tomu se přidávají odmítavé reakce rodiny a blízkých osob. Tento pocit zrady v kombinaci se stigmatem vlastního původu a neschopností stoprocentně splynout s většinou i přes přijetí jejího jazyka může vést k vážným krizím osobnosti. (Hogg 1988: 173)

1.5 Volba jazykového kódu v bilingvním prostředí

Zajímavé je podívat se na konkrétní faktory, které ovlivňují volbu jazyka v dané situaci. Ralph Fasold v souvislosti s volbou jazykového kódu (*language choice*) zmiňuje tři faktory, které na ni mají vliv. Zaprvé je to rovina osobních potřeb (*personal needs*), zadruhé aspekty spojené s kontaktem s okolím – bezprostřední situace (*immediate situation*) a situační pozadí (*background situation*). Jaký bude výsledek střetu těchto rovin záleží na tom, která z nich v psychice mluvčího převáží. U mluvčích minoritního jazyka má na volbu jazykového kódu enormní vliv situační pozadí, v souvislosti s tím, zda chce mluvčí otevřeně přiznat svoji příslušnost k menšině, či ne. (Fasold 1992: 187)

2. Švédskojazyčná menšina ve Finsku

2.1 Kdo jsou finští Švédí?

Otázkou, kým jsou příslušníci švédskojazyčné menšiny ve Finsku, se bude zabývat celá tato kapitola. Přesto považuji za praktické hned v úvodu uvést tři základní rysy, které jsou pro tuto menšinu signifikantní. V následujících kapitolách je pak budu dále rozvíjet.

1. švédština a část obyvatel, která hovoří švédštinou jako svým mateřským jazykem, jsou neoddělitelnou součástí finské historie i současné finské společnosti

2. švédskojazyčné obyvatelstvo Finska považuje Finsko za svou rodnou zem
3. švédskojazyčné obyvatelstvo je běžně dvojjazyčné

(Allardt 2000: 11-13)

Od finskojazyčné většiny se finští Švédci samozřejmě nejvýrazněji odlišují svou mateřštinou (více v kapitole 6), nejde ale zdaleka o jediné specifikum této minority. Finští Švédci oslavují své vlastní svátky, buď převzaté ze Švédska, jako například den Svaté Lucie (13. prosince), nebo i ryze finskošvédské. Mezi nejvýznamnější finskošvédské svátky patří Švédský den či Runebergův den, který se slaví na počest básníka J.L. Runeberga. Finští Švédci mají také své kroje a lidové slavnosti.

2.2 Pojmenování menšiny

Zaměřit se blíže na název pojednávané menšiny je nezbytné nejen z praktického hlediska – zejména proto, abychom se vyhnuli nepřesnostem, ale také proto, že jméno menšiny nám může říci mnoho o její identitě. To, jak sami sebe nazýváme a jak nás nazývají ostatní, o nás často vypovídá více, než se na první pohled může zdát. Vývojem pojmenování menšiny finských Švédů ve švédštině se podrobněji zabývá Marika Tandefelt ve studii *Finlands Svenskar I Det 20e Seklet*. Švédskojazyčný slovník z počátku 20. století termín *finne* (dnes finskojazyčný Fin) definuje jako obyvatele Finska bez přesnějšiho určení mateřského jazyka. Pojem *finlandssvensk* (finský Švéd) v něm chybí.

Skutečná debata o tom, jak švédskojazyčnou menšinu nazývat tak, aby z pojmenování byly jasně rozpoznatelné mateřský jazyk i státní příslušnost, se rozpoutala zhruba okolo roku 1910. Jasně se v ní projevila snaha švédskojazyčné menšiny oddělit se od finskojazyčné většiny, která nabývala na intenzitě od poloviny 19. století, kdy se začalo posilovat postavení finštiny. Návrhů, jak švédskojazyčnou menšinu označit, se objevilo mnoho, na konci prvního desetiletí 20. století pak získalo převahu zmiňované pojmenování *finlandssvensk*, které se jako jediné používá dodnes. (Tandefelt 1995: 5) Finsky se příslušník švédskojazyčné menšiny nazývá *suomenruotsalainen*. V obou složeninách jejich první člen (Finlands-/suomen-) odkazuje na Finsko; podle Allardta tento fakt svědčí o těsném sepětí finských Švédů s jejich domovinou (2000: 12).

Pro finské Švédy samozřejmě existuje celá řada lidových (více či méně hanlivých) označení. Nejznámější je slovo *hurri* (česky = zjevně nejlépe „hurák“). Podle Tandefelt pochází z období jazykových bojů ve 30. letech 20. století, i když bude pravděpodobně mnohem starší, jeho etymologie není přesně známa (1995: 33). Bagerstam uvádí, že pojmenování *hurri* si finští Švédové od finskojazyčné většiny „vysloužili“ kvůli svému zvyku po sportovních utkáních zdravit tým protivníka trojnásobným pokřikem „hurra hurra hurra“ (1987: 40).

Pro přesnost je dobré jasně označit v kontrastu k finským Švédům Švédy, kteří se narodili a žijí na území Švédska. Běžný je pojem *rikssvenskar* (česky říšští Švédové). Nicméně v českém textu budu používat označení „švédští Švédové“ (šv. *sverigessvenskar*, přejato z Bagerstam 1987: 10), protože adjektivum „říšský“ v češtině budí určité nežádoucí konotace, hlavně ve spojení nacistickým Německem, kterým bych se ráda vyhnula.

2.3 Historie švédskojazyčné menšiny ve Finsku

Švédskojazyční obyvatelé Finska měli velký podíl na historickém vývoji země a budování finského národního vědomí, hráli podstatnou roli během zásadních událostí finské historie a účastnili se na finské straně válečných konfliktů (zejména proti Rusku) (Allardt 2000: 12).

Z mnoha sporů o původu švédskojazyčné menšiny ve Finsku postupem času vykrytalizovaly dvě možné teorie. Podle jedné z nich první skupiny švédskojazyčných obyvatel dorazily do Finska ze západu už mezi 5. a 9. stoletím n.l. Tato teze však s jistotou platí pouze pro Ålandské ostrovy. Obecně přijímanou teorií je, že současné osídlení západního pobřeží proběhlo během 13. století v souvislosti se švédskými křížovými výpravami a kolonizací Finska (Anttonen & Pentikäinen 1985: 93). Fakt, že se ve Finsku švédsky mluvilo už ve středověku, je nicméně historicky doložitelný (Allardt 2000: 11). Zlomový byl rok 1809, kdy bylo Finsko dobyto vojsky Alexandra I. a následně ustanoveno velkoknížectvím v personální unii s Ruskem. Příslušníci švédskojazyčné elity a vzdělané třídy se samozřejmě obávali vzrůstajícího vlivu ruštiny, a proto se aktivně účastnili budování finského národního ducha (Allardt 2000: 11). Konečně i text finské národní hymny *Maamme* (Naše země) původně napsal švédsky pod názvem *Vårt land* básník J. L. Runeberg.

Švédskojazyčná vyšší třída podporovala finské národní probuzení i poté, co se finština stala oficiálním jazykem a začala nahrazovat švédštinu v postavení hlavní řeči kultury a politiky. Část vyšší třídy, která byla původně švédskojazyčná, začala pod vlivem historického vývoje používat finštinu. Allardt uvádí, že tito příslušníci vyšší a vzdělané třídy, kteří původně vyrostli ve švédskojazyčném prostředí, zásadně ovlivnili finské hodnoty a dokonce i podobu finštiny. Podstatnou část finského národního dědictví a identity tak vlastně původně vytvořilo obyvatelstvo švédskojazyčné (2000: 12). Snad největším důkazem loajality s finskou domovinou je fenomén pofinšťování švédských příjmení.

Vztahy mezi švédskojazyčnou menšinou a většinovým obyvatelstvem lze v současnosti označit za poklidné. Poměry mezi oběma skupinami se však v průběhu dějin samozřejmě proměňovaly a v určitých obdobích docházelo k pnutím. Jedná se zejména o dobu, kdy se začalo vzrůstat finské národní hnutí. Myšlenky národního státu, které se jako následek napoleonských válek začaly šířit Evropou, pronikly i do Finska, konkrétně prostřednictvím filozofa a státníka Johana Vilhelma Snellmana (1806–1881), který prosazoval dominanci finštiny na úkor švédštiny ze strachu, aby nebyly obě vytlačeny ruštinou. Známým se stalo hlavně jeho heslo „Yksi kieli, yksi mieli“⁶. Bagerstam uvádí, že i když Finové Snellmana považují za zásadní osobnost svých dějin, pro finské Švédy je postavou velmi kontroverzní (1987: 17). V této době si finští Švédi museli uvědomit, že jejich postavení a jazyková práva nejsou nezpochybnitelná a nezrušitelná. Uvědomění, že existuje společný zájem, který je nutné střežit, menšinu spojilo. (Tandefelt 1995: 16).

Na počátku minulého století se mezi oběma skupinami rozhořel tzv. jazykový spor, prakticky se však reálně dotýkal pouze omezené části finské společnosti. Aktivně a se skutečným západem se do debaty pouštěla hrstka názorových oponentů, více bylo těch, kteří se záležitostí cítili nějakým způsobem dotčeni, ale neměli potřebu své postoje výrazněji vyjadřovat. Většinu však tvořili lidé, kteří se ke sporu stavěli lhostejně a necítili se jím přímo zasaženi. (Tandefelt 1995: 16).

K největším jazykovým bojům došlo ve 20. a 30. letech 20. století, kdy bylo nutné zodpovědět otázku, zda si má Finsko, které se v roce 1917 stalo nezávislým, má ponechat dva úřední jazyky, či ne. Švédskojazyčná menšina samozřejmě usilovala o zachování švédštiny jako úředního jazyka, mezi finskojazyčnou většinou bylo veřejné mínění rozdělené.

⁶ Jeden jazyk, jedna mysl.

Bylo především potřeba odstranit historická privilegia švédštiny a dosáhnout rovného postavení obou jazyků – nejvýrazněji se to projevilo na bojích na Helsinské univerzitě. Podíl švédskojazyčných profesorů byl totiž výrazně větší než finskojazyčných, ačkoliv mezi studenty byla situace přesně opačná. V této době docházelo ke studentským demonstracím a menším nepokojům, nicméně během druhé světové války jazykový spor postupně ztratil na intenzitě. Zástupci obou táborů se museli spojit proti společnému nepříteli – Sovětskému svazu, a neshody tak byly alespoň dočasně zapomenuty.

Dobré vztahy mezi skupinami trvaly ještě nějaký čas po válce. Ta způsobila, že jazyková otázka ztratila na významu a generace, která se narodila během války či těsně po ní, se domnívala, že válečná sekera je navždy pohřbená. (Tandefelt 1995: 19-20)

V roce 1940 byla populace finských Švédů (354 286 osob, tj. 8,6 % celkové tehdejší celofinské populace) početnější než kdykoliv dříve či později. Již na konci 60. let bylo finských Švédů o 50 000 méně (tvořili jen 6 % populace). Třemi hlavními důvody tohoto poklesu jsou nižší porodnost, pofinštování v důsledku sňatků s většinovým obyvatelstvem a emigrace do Švédska a USA, která vyvrcholila v 60. letech. (Tandefelt 1995: 23-24)

Jevem zásadním pro poválečné období je urbanizace. Ve Finsku začal proces přesunu obyvatelstva z venkova do měst až na konci 19. století, ale zato proběhl velmi rychle a intenzivně. Pohyb osob do měst na jihu a jihozápadě Finska ovlivnil i švédskojazyčnou menšinu. Do švédsko- či dvojjazyčných oblastí se přesunul velký počet Finů, čímž došlo k narušení rovnováhy mezi oběma jazykovými skupinami. Podíl finských Švédů v jednotlivých městech klesl, i když jejich skutečný počet zůstal dlouho nezměněn. (Tandefelt 1995: 25)

60. léta jsou desetiletím studentských protestů, které se rozšířily napříč Evropou. Revolta se dotýkala mimo jiné etnických skupin a tentokrát zasáhla i finskošvédskou menšinu. Finští Švédové měli potřebu vyjádřit se k ohrožení, které představoval jejich klesající počet, a vymezit se vůči prognózám prorokujícím jejich brzký konec. Hodně o tom říká výrok jazykovědce Ralfa Norrmana: „Personligen minskar jag inte“⁷. (Tandefelt 1995: 31).

Požadavky finských Švédů (např. nárok na veřejné služby poskytované ve švédštině) se nyní spíše než o jejich historickou pozici opíraly obecně o lidská práva. Podle Erika Bagerstama je pro Finsko výhodné mít švédskojazyčné obyvatele, což ale nepovažuje za

⁷ Já osobně se nezmenšuji.

odůvodnění jejich práva na existenci. Právo být tím, čím jsme, totiž patří mezi základní a neoddiskutovatelná práva každého člověka. (1987: 10)

Na téma, co znamená být finským Švédem, a jako reakce na určitou krizi menšiny pocítovanou některými jejími příslušníky, vyšla v roce 1974 sbírka esejů „*Hurrarna*“ s podtitulem „*en stridsskrift om finlandssvenskarnas nutid*“⁸. Všichni autoři až na jednoho jsou původem z Österbottenu (periferní a agrárnější část finského Švédska, podrobněji níže) a dílo je tak jakousi zprávou finským Švédům z městských oblastí na jihu. Jsou obviňováni, že jsou příliš poddajní, přizpůsobují se většině a že se vzdálili „finskošvédskému lidu“. Hlavním poselstvím je, že náležet k menšině a hájit její práva, není nic špatného. Toto přesvědčení se mezi finskými Švédy postupně rozšířilo, což mělo za následek hlavně zvýšený zájem o finskošvédské dialekty a snahu o jejich oživení (např. v amatérském divadle). (Tandefelt 1995: 32)

2.4 Vztahy uvnitř menšiny

Švédskojazyčná menšina je nebývale heterogenní. Povšiml si toho šéfredaktor finskošvédských novin *Vasabladet Birger Thölix*. Jeho esej *Folkspillra är ett antidemokratiskt ord*⁹ uveřejněná ve sbírce esejů *Hurrarna* obsahuje výčet různých „druhů“ finských Švédů. Thölix také upozorňuje na zálibu finských Švédů nálepkovat určité „typy“ v rámci vlastní menšiny. Je tedy zjevné, že finští Švédi jsou si vlastní heterogenity dobře vědomí, ba co víc, svým způsobem si na ní zakládají. (Thölix 1974: 71).

Je to hlavně proto, že švédskojazyčná menšina nikdy neobývala celistvou oblast, nýbrž byla roztroušena na území několika různých regionů. (Tandefelt 1995: 8)

Oblasti Finska, kde je větší koncentrace švédskojazyčných obyvatel, bývají od prvních desetiletí minulého století souhrnně označovány jako tzv. *Svenskfinland* (česky švédské Finsko). Jedná se spíše o pomyslný pojem, nikoliv oficiálně definované teritorium. Nejde pouze o geografický termín, ale o síť sdružení, organizací, škol, politických stran a přátelských vazeb (Bagerstam 1987: 94). Možných dělení je více, avšak nejdůležitějšími součástmi jsou Nyland (finsky Uusimaa, oblast na jihu Finska, centrem jsou Helsinky), Åboland (finsky Turunmaa, oblast jihovýchodně od Turku) a jižní Österbotten (finsky Turunmaa, venkovské oblasti a šéry na západním pobřeží Finska). Někdy se k finskému Švédsku počítají také

⁸ Pamflet o současnosti finských Švédů

⁹ Zbytek národa je nedemokratické slovo.

Ålandské ostrovy, jsou ale častěji chápány jako samostatná švédsky mluvící oblast. (Junila&Junila 2006: 59)

Podle oblasti, ze které příslušník švédskojazyčné menšiny pochází, se může lišit jeho chápání toho, co to znamená být finský Švéd. Projevuje se to samozřejmě i na postoji k tomu, za jakých podmínek a jak často je možné mluvit švédsky. Österbottňané mají nezdá se problém pochopit sklon švédskojazyčných obyvatel finského jihu poměrně často používat finštinu. To je ale vysvětlitelné tím, že jazyková hranice byla v Österbottenu mnohem výraznější než na jihu, kde se mluvčí obou jazyků přirozeně mísili, a dvojjazyčnost tak pro ně není ničím „vynuceným“. (Tandefelt 1995: 20, 39).

Tato regionální, ekonomická i sociální různorodost má kořeny už ve středověku, kdy švédskojazyční obyvatelé začali osidlovat Finsko v rámci zemědělské kolonizace a křížových výprav. (Tandefelt 1995: 8) Na jižním a západním pobřeží se usadily skupiny, které se živily převážně zemědělstvím a rybolovem. Druhou skupinu tvořili členové vyšší třídy a měšťanstva. Zformovala se z několika zdrojů: jedním byli úředníci, kupci, vojenští místodržící a příslušníci šlechty přicházející ze Švédska do Finska, dalším švédskojazyční i finskojazyční sedláci, kteří vystoupali na společenském žebříčku (u finskojazyčných došlo k pošvédštění), a poslední kupci a řemeslníci z oblasti Baltu. Šlo o skupinu, která byla ve srovnání např. s německojazyčnou šlechtou poměrně otevřená a proměnlivá, takže bylo možné proniknout do jejích řad. (Allardt 2000: 11)

Vysoce postavení finští Švédi byli ve srovnání se švédskojazyčnými venkovany o poznání méně početní, i přesto však vznikl velmi pevně zakořeněný mýtus o švédské vrchnosti, který má stále negativní konotace. Bagerstam označuje tento „mýtus finských Švédů jako kolektivní vyšší třídy“ za naprosto zcestný, dokonce jeho šíření považuje za podněcování nenávisti vůči etnické skupině (1987: 3).

Kromě ekonomických poměrů a způsobů obživy se od sebe obě skupiny liší i specifickými dialekty finské švédštiny, které jsou natolik různé, že si jednotliví mluvčí někdy mají problém navzájem porozumět. Finský Švéd pocházející z multikulturních a mnohojazyčných Helsinek nemá mnoho společného se svým rodákem, který sice oficiálně mluví stejným mateřským jazykem, ale je původem například z österbottenského venkova (Tandefelt 1995: 8).

Obě skupiny finských Švédů od sebe žily dlouhou dobu v podstatě zcela odděleně. První impulsy k navázání vzájemných vztahů přišly v polovině 19.století jako protireakce na

vzmáhající se finský nacionalismus. Hlavní roli zde sehrál deník *Hufvudstadsbladet* (založený roku 1864), který kromě šíření informací významně přispěl ke vzniku pocitu pospolitosti mezi zeměpisně oddělenými společenstvími finských Švédů. (Tandefelt 1995: 10).

Výrazněji se však hranice mezi oběma skupinami začaly stírat až ve 20. století (Anttonen & Pentikäinen 1985: 93).

2.5 Vztahy s Finskem

Finsko není a nikdy nebylo jednojazyčnou zemí. Kromě menšin, které se zde usídlily už před staletími, jde například o Sámy, Židy či Romy, současně se vzrůstající imigrací stále přibývá menšin novodobých (Tandefelt 1995: 44). Finští Švédí tedy nejsou se svým odlišným jazykem ve Finsku žádnou anomálií.

S finskými Švédy je jako s menšinou ze strany finského státu neobyčejně dobře zacházeno. (Allardt 2000: 12). Jsou pevně ukotvení v politickém, ekonomickém i kulturním životě a dění své země. Bagerstam sice tvrdí, že to, jak se daří menšině ve státě, nemá být srovnáváno s pozicemi jiných menšin, ale s postavením majority, vedle níž žije. I on však uznává, že postavení finských Švédů je dobré (1987: 11).

Při vzniku Finské republiky v roce 1917 byla švédština v nové ústavě definována jako jeden ze dvou oficiálních jazyků. Jazykový zákon z roku 1922– v mezinárodní perspektivě unikátní, pak finským Švédům zaručil kulturní autonomii. Každá finská obec (šv. *kommun*) se podle počtu svých finsko– a švédskojazyčných obyvatel klasifikuje jako jedno- či dvojjazyčná, a podle toho je pak určeno, v jakých jazycích musí obec poskytovat občanům své služby.¹⁰ (Tandefelt 1995: 10). Z jistého úhlu pohledu však jazykový zákon zvýrazňuje hranici mezi finskojazyčnými a švédskojazyčnými obyvateli, protože i dvojjazyčný občan má v rejstříku obyvatelstva možnost uvést jako svůj mateřský pouze jeden jazyk, a je tak nucen volit mezi dvěma identitami (Tandefelt 1995: 11).

Finští Švédí mají nárok na vyučování ve švédštině a mnoho dalších práv. V roce 1957 finské školy začaly nabízet žákům možnost učit se jazyk druhé skupiny, tzn. finštinu, resp. švédštinu. Tuto možnost nejvíce využívali finští Švédí ve švédskojazyčných oblastech, protože

¹⁰ Za dvojjazyčnou je považována obec, kde žije min. 8 % finských Švédů, ve velkých obcích min. 3000 osob. Dvojjazyčná obec se stává jednojazyčnou ve chvíli, kdy počet švédskojazyčných obyvatel klesne pod 6%. (Junila&Junila 2006: 134)

vzhledem k tomu, že kontakty s Finy neexistovaly, byla škola jediným místem, kde si finštinu mohli osvojit. Z finské strany byl zájem učit se švédštinu méně výrazný. Postupem času nad švédštinou získala převahu angličtina (Tandefelt 1995: 29).

Identita mnoha světových minorit je založena na vymezení se vůči státu a na pocitu vyloučenosti. Právě kladný vztah finských Švédů k Finsku jako rodné zemi a zároveň jejich nepopíratelná (i když ve srovnání s jinými menšinami světa možná méně výrazná) odlišnost od finskojazyčné většiny může vyústit v tzv. mnohonásobnou identitu, zmíněnou v první kapitole práce.

2.6 Jazyk

2.6.1 Charakteristika

Lingvisticky lze finskou švédštinu označit za regionální varietu standardní švédštiny (šv. *rikssvenska*), tedy oficiální formy švédského jazyka (Tandefelt 1995: 41). Již v 18. století jazykovědci určili, že se od ní liší jak gramaticky, tak lexikálně, ale hlavně specifickou výslovností. Finskou švédštinu je možné označit za tzv. *etnický akcent* (Tandefelt 1995: 14).

Co se týče odlišností ve výslovnosti standardní a finské švédštiny, není ve finské švédštině přítomný rozdíl mezi akutovou (šv. *akut accent*) a gravisovou intonací (šv. *grav accent*). Intonace finské švédštiny (obzvláště v jižním Finsku) celkově připomíná spíš finštinu než švédskou švédštinu. Na rozdíl od švédských Švédů finští Švédové jasně vyslovují hlásku *d* ve slovech jako *djur* (č. hluboký) a *djur* (č. zvíře), ignorují přízvuk v dlouhých slabikách¹¹, redukuje některé formy, např. *int* ('inte', česky vyjádření záporu) och *sku* ('skulle', česky kondicionál), *måst'* (máste, č. muset). Ve slovní zásobě se finská švédština od standardní liší samozřejmě tím, že obsahuje finlandismy (slova přejatá z finštiny), ale také pojmy, které označují výlučně finské jevy, ve Švédsku neexistující. Nejedná se jen o jednotlivá slova, ale také o celou řadu specifických frází a idiomů, které jsou pro švédského Švéda zcela nesrozumitelné.¹² Neustále vznikají nové složeniny a odvozeniny, které jsou však ve spisovné finské švédštině často považovány za nepřijatelné, protože mohou způsobit velké problémy

¹¹ Přivlastňovací zájmeno „mina“ (č. moji) vysloví finský Švéd jako [mina], švédský Švéd jako [mi:na]. Je zde patrný vliv finštiny, jejíž psaná podoba v podstatě foneticky odpovídá mluvené.

¹² Např. idiom „att gå på tuppen“ (jít na WC, doslova „jít na kohouta“), ve standardní švédštině vůbec nepoužívaný.

v komunikaci se švédskými Švédy.¹³ Kromě vlivu finštiny, ruštiny a němčiny jsou ve finské švédštině patrné i stopy staré studentské latiny (Reuter 2012).

2.6.2 Vývoj

Allardt uvádí, že už v minulých stoletích bylo překračování jazykových hranic mezi švédštinou a finštinou poměrně běžné. Samozřejmě se však nejednalo o dokonalé ovládnutí obou jazyků. Dvojazyčnými se až do konce 19. století stávali buď příslušníci finskojazyčné nižší třídy, kteří pronikli do lepších švédsky hovořících společenských kruhů, či příslušníci švédskojazyčné vyšší vrstvy, kteří se z vlasteneckých důvodů rozhodli používat finštinu jako svůj hlavní jazyk. Znalost finštiny se stala v průběhu minulého století nutností jednoduše proto, že finská společnost je dnes natolik komplikovaná, že bez znalosti finštiny se v ní nelze obejít.

Vzhledem k tomu, že pro finské Švédy je jejich jazyk v podstatě tím jediným, co je neoddiskutovatelně odlišuje od většinové finskojazyčné populace, má pro jejich etnickou identitu o to větší význam (Tandefelt 1995: 9). Obzvlášť výrazně se to projevilo na konci 19. století, kdy začaly být pozorněji zkoumány rozdíly mezi švédštinou používanou ve Švédsku a ve Finsku. Předmětem bádání se pak staly kromě standardní finské švédštiny (šv. *standardfinlandssvenska*) i její dialekty. Cílem bylo nejen teoreticky zaznamenat vývoj zvláštních znaků finské švédštiny, ale také učinit praktické kroky k jejímu zachování. Nejvlivnějším jazykovědcem své doby byl Hugo Bergroth (1866-1937), který usiloval o odstranění veškerých stop, které na finské švédštině zanechaly její dialekty a finština, hlavním cílem bylo odstranění finlandismů. Ve výslovnosti byly podle Bergrotha přípustné pouze ty odchylky, které byly rozšířené mezi finskošvédskou vzdělanou třídou, z čehož vyplývá, že standardní finskou švédštinou v jeho podání mluvila pouze malá část finskošvédské minority. Pod vlivem Bergrothovy ideologie vznikla tzv. „skillnadska“, tedy švédština používaná na divadle, zejména ve Švédském divadle (švédsky Svenska Teatern), které leží u křižovatky Skillnaden (f. Erottaja) ve středu Helsinek (Bagerstam 1987: 43). (Tandefelt 1995: 13-14, 34)

¹³ Například *röstningsprocent* (č. volební účast, šv. valdeltagande); *skolningstillfälle* (č. kurz, šv. kurs); *taltur* (č. proslov, šv. anförande)

Práce Bergrotha a dalších jazykovědců v prvních dvou desetiletích 20. století byla pro konstituování normy finské švédštiny zásadní. Jejich přístup lze však v mnoha ohledech označit za příliš puristický a konzervativní. Zcela totiž opomíjel specifické rysy finské švédštiny, jako byly finlandismy či výpůjčky přejeté z němčiny a ruštiny, které odrážejí její multikulturní charakter (Tandefelt 1995: 14). Neméně problematický byl přístup k dialektům, jejichž význam Bergroth a jeho stoupenci naprosto podcenili. Tandefelt uvádí, že právě v této době vznikl pocit *jazykové méněcennosti* u běžných mluvčích finské švédštiny, který přetrvává do současnosti.

K určitým komplexům se vyjadřuje i Mikael Reuter v eseji *Hur härligt sången klingar*¹⁴. „Kanske man i hemlighet tycker att rikssvenskan kan låta för jävlig, men ändå grips man av en massa komplex och får tunghäfta och tycker att finlandssvenskan låter eländig“¹⁵. Situaci podle něj rozhodně nezlepšují „pochvaly“, že na to, že je mluvčí Fin, hovoří švédsky docela dobře (1974: 31).

Vliv puristických tendencí počátku 20. století byl natolik silný, že díla některých spisovatelů (např. K.A. Tavaststjerny) byla přepisována, aby odpovídala dobovému ideálu (Tandefelt 1995: 15). Takové „korekce“ mohly být provedeny velmi necitlivě a výsledkem pak byla změna celkového charakteru díla, což vedlo k jisté jazykové „nivelizaci“ finskošvédské literatury, která se v tomto ohledu stala jednotvárnou a nenápaditou. Tento nepříznivý vývoj však měl v důsledku svým způsobem pozitivní efekt. Podnítil touhu po originalitě a jedinečnosti u nové generace finskošvédských autorů, do níž patřili např. Edith Södergran, Gunnar Björling či Elmer Diktonius, jejichž hlavní tvorba spadá zhruba do období 20.-30. let 20. století. Tito umělci se proti jazykovému purismu vymezili zcela novým typem tvorby, který lze zahrnout pod pojem modernismus. (ibid)

2.6.3 Dvojjazyčnost

Schopnost ovládat současně švédštinu i finštinu byla v různých regionech i společenských třídách rozdělena nerovnoměrně.

Během 19. stol. se dvojjazyčnost neustále rozšiřovala mezi švédskojazyčnými obyvateli Finska, mezi finskojazyčnými naopak klesala, což je v dané situaci zcela běžný jev:

¹⁴ Jak krásně ta písnička zní

¹⁵ Člověk si možná tajně myslí, že standardní švédšтина zní hrozně, ale přesto se ho najednou zmocní komplexy, zasekne se mu jazyk a přijde mu, že hrozně zní švédšтина finská.

menšina používá jazyk většiny, čím méně má příslušníků, tím častější je mezi nimi dvojjazyčnost. Finskošvédská menšina v každém případě patří mezi ty západní etnické minority, jejichž členové svůj mateřský jazyk skutečně *ovládají* a jsou schopní jej aktivně používat. (Tandefelt 1995: 37)

O tom, jaký byl podíl dvojjazyčných osob na obyvatelstvu Finska na počátku minulého století máme jen minimum informací. Bylo ale zřejmě častější, že švédskojazyční obyvatelé ovládali finštinu než naopak. Počet dvojjazyčných finských Švédů se zvýšil během prvních desetiletí minulého století, zvláště ve větších městech jako Helsinky, Tampere (šv. Tammerfors), Vaasa (šv. Vasa), Oulu (šv. Uleåborg), Pori (šv. Björneborg) a Vyborg (šv. Viborg). Dvojjazyčnost finskojazyčné většiny v této době zůstávala víceméně nezměněná (Tandefelt 1995: 16) Do jaké míry souvisela dvojjazyčnost obyvatel s příslušností k sociální třídě či zaměstnáním není známo. (Tandefelt 1995: 17)

Již zmiňovaný jazykový boj vyústil v přehnaný důraz na jednojazyčnost, kdy byla vyžadována naprostá loajalita vůči vlastní jazykové skupině, samozřejmě na úkor schopnosti ovládat oba jazyky současně. Ve finskojazyčných kultivovaných kruzích však byla švédština i v této době (stejně jako další jazyky) samozřejmou součástí vzdělání. (Tandefelt 1995: 17) V nižších vrstvách byla situace jiná. Jazykové boje sem nedoléhaly, lidé se zabývali všednodenními problémy, nikoliv debatami. Aby spolu mohli v každodenním životě kooperovat, bylo potřeba si navzájem porozumět. Například v dělnických čtvrtích Helsinek neboli čtvrtích „norr om Långa bron“¹⁶ (č. „severně od Dlouhého mostu“) vznikl v prvních desetiletích minulého století tzv. pidžin – jazyk založený na gramatice a slovní zásobě (minimálně) dvou jazyků, v tomto případě finštiny a švédštiny. Vznik pidžinu je podmíněn tolerancí a otevřeností obou jazykových skupin. Z toho je možné odvodit, že jazykové prostředí bylo v dané době mezi nižšími vrstvami uvolněnější než mezi vyššími. (ibid) Helsinský pidžin, tzv. helsingforsiska (č. helsinština), ve své původní podobě s postupem času vymizela. „Helsinská švédština“ je však ještě dodnes v mnoha ohledech specifická. (Tandefelt 1995: 18).

Například švédskojazyční obyvatelé Helsinek mají ve zvyku volit jako první finštinu, pokud indicie jasně nehovoří pro použití švédštiny. To je pro obyvatele Österbottenu, kteří

¹⁶ Långa bron (f. Pitkäsilta) je most, který spojuje helsinské čtvrti Broholmen a Kronohagen. Broholmen na severu je narozdíl od bohatého Kronohagenu původně dělnická čtvrť, jméno mostu se proto stalo i symbolem propasti mezi oběma společenskými třídami. (https://sv.wikipedia.org/wiki/Långa_bron, 17.1. 2018)

nebývají obvykle dvojjazyční od narození (a proto je rozhovor ve finštině stojí mnohem více úsilí), velmi těžko pochopitelné (Tandefelt 1995: 39). Helsinčané pak údajně mají problém chápat, proč se druhý jazyk vlastně učit, nemáme-li ho používat. Podle Tandefelt to, že člověk v praktickém životě používá dva jazyky, nemusí mít nutně vliv na jeho identitu (ibid: 40). To, jak intenzivně je ten který jazyk vnímán jako součást identity se významně odráží na tom, kterým jazykem se jako hlavním mluví ve smíšených manželstvích. Podle Allardta právě na dvojjazyčných rodinách závisí přežití švédštiny ve Finsku (2000: 13).

3. Mnohojazyčná literatura

Mnohojazyčná literatura (šv. *flerspråkig litteratur*) je krásná literatura, v níž se vyskytují úseky v jiném jazyce, než je hlavní jazyk daného díla, a/nebo jiné variety hlavního jazyka než standardní. Střídání jazyka v literárním díle (šv. *språkväxling*) označuje použití jiných jazyků a/nebo variet než je hlavní řeč nebo standardní varieta hlavní řeči daného díla. (Landqvist 2014: 60, 64). Dílo Kjella Westöa spadá pod mnohojazyčnou literaturu zejména proto, že je v něm začleněno mnoho výrazů v jiných jazycích (kromě finštiny je to mimo jiné angličtina, němčina či ruština), a také protože Westö střídání jednotlivých jazyků používá jako jeden z prostředků, jak manifestovat svou etnickou identitu.

Pro rozbor mnohojazyčnosti v analyzovaných dílech jsem se rozhodla převzít model, jehož autorkami jsou Harriet Eriksson a Saara Haapamäki. V tomto modelu hrají ústřední roli pojmy *kontext*, *forma* a *funkce*.

Kontext je tvořen třemi základními složkami: vysílatelem, kterým je v tomto případě autor textu, příjemcem, tedy čtenářem, a samotným textem. Otázka kontextu pro moji práci není příliš relevantní, proto ji zde nebudu dále rozvíjet. To, jak tvorbu Kjella Westöa chápou a přijímají samotní finští Švédí či finskojazyční čtenáři, je nepochybně zajímavá otázka, nicméně se přímo netýká analýzy Westöových textů samotných, která je primárním tématem této práce.

Naopak využiji způsob, jakým autorky modelu chápou *formu* střídání jazyka. Samy autorky pojem definují takto: „[...] olika former hur den litterära texten signalerar att fler än ett språk är närvarande i den“¹⁷ (Erikson & Haapamäki 2017: 161). Forma střídání jazyka v textu může být buď *latentní* či *manifestovaná*. Latentní střídání jazyka je v textu přítomno

¹⁷ [...] různé formy, kterými text naznačuje, že je v něm přítomno více jazyků.

v podobě tzv. metajazykových komentářů neboli zmínek o jiném jazyce, než ve kterém je dílo napsáno, či „kontextuálních vodítek“ (např. použití cizojazyčných jmen atp.). (2011: 77) Manifestovaně se střídání jazyka v textu objevuje ve formě slov, víceslovných frází, větných fragmentů i delších sekvencí v jiném jazyce, než je hlavní jazyk textu. Podstatné je také *značení* (šv. *markering*), tedy jak je jazyk označen v textu, například je-li vysázen kurzívou či verzálkami, zda je následně přeložen do hlavního jazyka textu či opatřen doplňujícím komentářem. (ibid: Haapamäki 2011: 46,84). Integrovanost (šv. *integrering*) souvisí se značením a udává, do jaké míry je druhý jazyk textu gramaticky přizpůsoben jazyku hlavnímu. (2017:163)

Poslední otázka, kterou se budu ve vztahu ke střídání jazykového kódu zabývat je, jakou *funkci* v textu plní. (ibid: 49) Může to být například dosažení realistického efektu, vytvoření zdání autenticity při vykreslování různých jazykových prostředí nebo vyznačení hranice mezi dvěma jazykovými skupinami (ibid: 78).

Stejně jako autorky modelu do své analýzy zahrnují nejen jednotlivé jazyky, ale také jeho variety (šv. *varietetsväxlingen*) (2017: 164). *Varietou* se rozumí komunikační verze jazyka, například dialekt, standardní jazyk, žargon aj. Každá varieta plní své funkce, z nichž nejčastěji bývá zdůrazňována funkce prestižní, resp. reprezentativní, ta však není jedinou. (Čermák 2011: 45). *Dialekt* je pak: „lokálně omezenou varietu jazyka s úhrnem rysů odlišných od dialektu jiného či jazyka spisovného“ (2011: 266). Pojem dialekt chápu stejným způsobem jako sociolingvistika: kromě smyslu, který je vázán na geografický výskyt dané variety, ho budu užívat i ve smyslu vertikálním, kdy je vymezovaný sociální vrstvou či třídou (*sociolekt*) (ibid: 266). Pojem *slang* zastřešuje „speciální a obvykle neoficiální výrazivo, popř. i způsoby jeho užití, příznačné zvláště pro profesní či zájmovou skupinu lidí.“ (ibid: 318)

4. Melba, Mallinen och jag

4.1 Úvod

Delší povídka *Melba, Mallinen och jag* (česky Melba, Mallinen a já) vyšla v roce 1989 jako součást sbírky *Utslag och andra noveller* (č. Rozhodnutí a další povídky). Vypravěčem

příběhu je Kenneth, alias Kenu, který při pohledu na staré třídní fotografie vzpomíná na své dětství, hlavně na kamaráda Mallinena a utlačovatele Melbu.

Děj se odehrává ve fiktivních čtvrtích Marracott Hill a Marracott Beach, což je v díle Kjella Westöa relativně neobvyklá záležitost. Nicméně pro obyvatele Helsinek není složité rozeznat, že se autor silně inspiroval skutečnými čtvrtěmi Munkkivuori (šv. Munkshöjden) a Munkkiniemi (šv. Munksnäs). Proč se tentokrát rozhodl pro fiktivní názvy lze vysvětlit intenzitou symbolického významu, který obě čtvrti v textu mají.

Marracott Hill je čtvrť obývaná dělnickou a střední třídou, která se snaží o postup na společenském žebříčku. Westö sám ji definuje jako „Střední Třídu, Která Se Chce Hodně Rychle Dostat Vzhůru.“¹⁸ Na Marracott Beach bydlí smetánka a přestěhovat se sem je snem mnoha obyvatel Marracott Hill, včetně rodiny hlavního hrdiny Kenua, švédskojazyčného chlapce vestarším školním věku. Obě části jsou od sebe oddělené dálnicí, která je však později přemostěna. Most je symbolem otevřené možnosti přejít z jedné společenské třídy do druhé:

“Motorvägens första kilometer blev den naturliga gräns som saknats mellan de två stadsdelarna. I sinom tid byggdes dock en bro, och den illusoriska drömmen om att ta sig uppåt med hjälp av eget hårt arbete fick en lättfattlig symbol.”¹⁹ (2004: 193)

Rozdělení na Marracott Hill a Marracott Beach však neneso význam pouze pro dospělé. Naopak, někdy z textu vyplývá, že pro děti je tato hranice ještě významnější. Opodstatněně lze tvrdit, že se ve skutečnosti jedná o dvě poloviny Helsinek spojené dlouhým mostem (šv. Långa bron, f. Pitkä silta). Westö však přinejmenším není, jak již bylo zmíněno, v jejich pojmenování doslovný, do popředí tak vystupuje symboličnost na úkor faktické přesnosti. Nicméně fiktivní jsou pouze názvy čtvrtí, jinak Westö Helsinky jako dějiště příběhu vykresluje zcela realisticky. Věnuje mnoho prostoru jejich popisu, konkrétně jejich rychlému rozrůstání, které probíhalo v 60. a 70. letech 20. století

Stejně jako ve svých ostatních dílech Kjell Westö i do *Melba, Mallinen och jag* vkládá mnoho odkazů na soudobou situaci a dění ve Finsku i ve světě. Děj se odehrává převážně v

¹⁸ poznámka: velká písmena použita autorem v originále

¹⁹ První kilometr silnice se stal přirozenou hranicí mezi dvěma částmi města, která tu do té doby chyběla. Postupně byl ale postaven most, a tak i iluzorní sen o tom, že je možné se díky tvrdé práci vyvíhnout vzhůru získal svůj snadno pochopitelný symbol.

70. letech, která jsou pro Finsko obdobím za prvé intenzivní amerikanizace, za druhé prudké hospodářské konjunktury, která umožnila již zmiňovaný společenský vzestup mnoha běžných Finů. Právě vývoj tohoto typu často způsobuje velké změny v sociální identitě příslušníků střední společenské vrstvy. Mezi ně patří i otcové Backman a Mallinen, kteří jsou si i v jiných ohledech poměrně podobní: oba jsou ambiciózní, zaměřeni na budoucnost a usilují o lepší společenské postavení, představují tak typické sociálně mobilní jedince. Mají stejné politické názory, konkrétně oba uctívají maršála Mannerheima, rovněž se staví kriticky vůči politickému systému v Sovětském svazu a tzv. finlandizaci, neboli podřizování finské zahraniční politiky Rusku. V názorech na zahraniční politiku jsou tedy oba otcové zajedno, a možná i proto je syn z finskojazyčné Mallinenovy rodiny Timo při chlapeckých hrách na straně Backmanova syna, tedy hlavní postavy švédskojazyčného Kenua. Je tu znatelné, že příslušnost k menšině nutně nemusí znamenat odlišný pohled na historicko-politický vývoj státu.

Na pozadí příběhu pak probíhá studená válka, a různé pohledy na ni prezentují jednotliví obyvatelé Marracott Hill, sousedé Backmanových či Kenuovi učitelé ve škole. Například učitel pan Hällqvist se děti snaží nadchnout pro Sovětský svaz a domnělé výdobytky jeho politického systému. Nicméně v konkurenci vlny populární kultury, která přichází ze Západu a především z USA, nemá šanci své žáky zaujmout.

4.2. Identita postav

V *Melba, Mallinen a jag* je jasně určená hlavní postava, která je zároveň vypravěčem. Je tedy poměrně jednoduché sledovat postupné vytváření jeho identity tak, jak ho sám popisuje. Kenu se ze všech sil snaží začlenit do kolektivu, ale vzhledem k jeho založení a mnoha dalším znevýhodňujícím faktorům je to pro něj nesmírně těžké. Spíše než s chlapci si rozumí s dívkami, má citlivou povahu a je hodně bojácný, což z něj činí snadný terč. V „hierarchii dvorku“ si tedy stojí poměrně špatně, a to z více důvodů.

Mezi dětmi se samozřejmě klade důraz na fyzickou zdatnost a neustálé poměřování sil, které se manifestuje ve sportu, v horším případě pak v poměrně nemilosrdných rvačkách, kde fair-play nemá svoje místo. Kenu si je své situace plně vědom: “Jag tror att jag i mitt undermedvetna redan hade insett att jag var tvungen att bli ett Fysiskt Praktexemplar.”²⁰

²⁰ Myslím, že podvědomě už mi došlo, že se musím stát po fyzické stránce výstavním exemplářem.

(2004: 196) V textu *Melba, Mallinen och jag* hraje zásadní roli sport, který může mít značný vliv na formování jak identity národa či menšiny, tak jedince a jeho vztahů s nejbližším okolím. Sport slouží jako typický ukazatel národní příslušnosti, je zhmotněním pudové touhy po pospolitosti. Velmi zjednodušeně lze tvrdit, že platí pravidlo „na čí straně jsi, tam patříš“. Sport tak může fungovat jako „vstupenka“ do určité společenské skupiny, a to zvláště ve chvíli, kdy jedinec disponuje sportovním talentem, který by daná skupina mohla využít. Vítězové přitahují. To může být samozřejmě problém pro Kenua, který mezi vítěze nepatří, a svoje místo v kolektivu si vydobývá jen velmi těžko.

Dalším z Kenuových handicapů je pochopitelně i jeho příslušnost k švédskojazyčné menšině. Sám Kenu si uvědomuje, že doba, kdy byla výhodou (viz kapitola 2), je dávno pryč: „Min språkgrupp har en lysande framtid bakom sig.“²¹ (2004: 265) Finskojazyčné děti si spojují švédskost s homosexualitou a zženštilostí, což se explicitně projevuje na etnofaulismech, které vůči Kenuovi používají. Kromě tradičního hanlivého označení pro finského Švéda *hurri* (viz kapitola 2) mu přezdívací např. *Homo Håkan* („Teplouš Håkan“), *strumbyxmannekäng* („punčochový manekýn“) či *Parsa- Håkan* („srab Håkan“). Tato představa změkčilosti je pak dáována do kontrastu s drsným finským ideálem muže. Kenu tak už od dětství silně cítí, že mezi ostatní vrstevníky do Marracott Hill nepatří a není zde přijímaný, což vnímá jako nespravedlnost, protože mezi sebou a ostatními dětmi nevidí žádný podstatný rozdíl. V dospělosti uvažuje, jak pocit nepřijetí a příslušnost k minoritě ovlivnily jeho identitu:

„Vi liknade alla varandra intill förväxling, och jag har ofta undrat över vilket slags människa jag skulle ha blivit om jag vuxit upp med känslan av att höra till en enkel majoritet och ha en obestridlig bosättningsrätt.“²² (2004: 198)

Je však potřeba podotknout, že předsudky existují i na straně švédskojazyčných dětí. Kenuovi kamarádi bratři Morinovi například nazývají Finy *ugrerna* (č. ugrové, proto-Maďaři), čímž naráží na negermánský původ finského národa, který si pravděpodobně spojují s barbarstvím a nekultivovaností. Vidíme zde jednu ze strategií, jak se vypořádat s vlastní jinakostí: Morinovi si z ní udělali přednost a povyšují se nad „hulvátskou“ většinu.

²¹ Moje jazyková skupina měla svou zářnou minulost za sebou.

²² Podobali jsme se jeden druhému k nerozeznání a ja jsem často přemýšlel, jaký člověk by ze mě byl, kdybych vyrůstal s pocitem, že patřím k většině a mám neoddiskutovatelné právo k pobytu.

Na utváření Kenuovy identity měly určující vliv dvě postavy, snad i proto jsou jejich jména součástí názvu díla. Prvním z nich je Melba, chlapec s chuligánskými sklony, který tráví čas potulováním po svém „revíru“ a trápením slabších, nejčastěji doprovázený svými nohsledy, bratry Karttunenovými. Je-li jednou z Kenuových hlavních charakteristik strach, pak pobuda a násilník Melba je jeho hlavním zdrojem. Kenu ho má doslova pod kůží: “Min skräck för Melba åt sig in i mitt liv som en kött- och fantasislukande truffid”²³ (2004: 229). Kenu je pod neustálým tlakem, cítí se být sledován, což přirozeně negativně ovlivňuje i jeho fyzické výkony. Říká: “Jag började känna Melbas ögon i nacken när vi spelade fotboll nere på planen. Jag spelade då sämre.”²⁴ (2004: 198). Dostává se tak do jakéhosi začarovaného kruhu. V Marracott Hill žijí i jiné „vhodné oběti“ Melbova teroru, některé z nich snad dokonce vhodnější. Melba se však zaměřil právě na Kenua, který se domnívá, že je to právě kvůli jazyku. Zde se projevuje, jakou váhu Kenuova etnicita mezi dětmi má. Zároveň si však Kenu díky pozorování světa dospělých uvědomuje, že toto „stigma“ má mnohem větší význam mezi dětmi než mezi dospělými.

Druhou postavou, která Kenuovu identitu formovala, je finskojazyčný spolužák Timo Mallinen, který se stane Kenuovým kamarádem, ochráncem a vzorem. K tomu ostatně odkazuje i jeho jméno: substantivum *malli* totiž ve finštině znamená *model, příklad* či *vzor*.²⁵ Mallinen je rozhodně sebevědomější než Kenu a projevuje hodně solidarity se slabšími, i když z povídky jasně nevyplývá, jak je jeho identita vybudovaná, protože Mallinenovy pocity i motivace zůstávají čtenáři zcela skryté. Přinejmenším však jako finskojazyčný není členem minority a netrpí překážkami v podobě jazykové bariéry. Díky svojí sebejistotě se Mallinen dokáže vzepřít Melbovi, čímž si získá jeho respekt a Kenuův obdiv. Jeho síla spočívá možná i v tom, že má od dění na dvorku odstup, a o soutěžení s Melbou o nadvládu nad revírem nestojí.

Kenu tedy v podstatě nemá nejmenší šanci být sám sebou a vytvořit si identitu na pevných základech. Neustále se totiž ze strachu přizpůsobuje, buď aby unikl Melbovi, nebo se zalíbil Mallinenovi. Hledá únikové cesty a chodí oklikami, aby se vyhnul nebezpečí, čemuž odpovídá i časté použití sloves typu: *undvika, smita sig iväg, fly* (česky: vyhnout se, odplížit

²³ Můj strach z Melby se do mě zažral jako trifid požírající moje maso i fantazii.

²⁴ Začínal jsem cítit v zádech Melbovy oči, když jsme dole na hřišti hráli fotbal. To jsem pak hrál hůř.

²⁵ Koncovka -nen má v současné finštině ve jméně jako běžná koncovka finských adjektiv (a potažmo příjmení) pouze formální funkci.

se, uniknout) atp. Kenuova schopnost „nepozorovaně se proplížit“ se nakonec ukáže jako užitečná: hodí se mu ve fotbale, kde se konečně může uplatnit.

Tendence k úhybným manévřům se projeví i na jeho lhaní, které nazývá „úpravou skutečnosti“ (*sanningsjustering*). Jeho uhýbavost má ale nakonec katastrofální dopad na jeho kamarádství s Mallinenem. Kenu se úmyslně vyhne předem prohranému zápasu proti vyššímu ročníku a Mallinen mu tuto zradu není schopen odpustit. Kenu se svým selháním zabývá i později a odkazuje na spisovatele Jense Björneboea, který tvrdí, že zrádci jsou pro společnost potřební. Narušují totiž stereotypní představu o tom, co je správné. Zrada může být jakýmsi „velkým třeskem“, jenž přispěje k zásadní proměně společnosti a dodá jejímu vývoji na dynamice. Opět narážíme na neschopnost přizpůsobit se normě, která je obecně akceptovatelná a vyžadovaná. Pokud Kenu považoval účast na předem ztraceném zápase za nesmyslnou, nebylo z jeho strany rozumné se ho neúčastnit?

Zároveň Kenu tuší určitou ohraničenost světa, ve kterém žije:

“Jag hade alldeles nog med den lilla värld där min hjärna var sysselsatt med att tänka ut rutter längs vilka jag inte behövde stöta på Melba, bröderna Karttunen eller Killeri. Men en större värld började tränga sig på, [...]”²⁶ (2004: 241).

Jak vyrůstá a stárne, začíná si uvědomovat, že ho marná snaha začlenit se a stát se plnohodnotnou součástí svého okolí unavuje. “Visst hade jag genomlevt perioder då jag var beredd till vad som helst för att leva upp och smälta in i mitt land. [...] Men nu var jag myndig och jag hade fått nog.”²⁷ (2004: 269). S dětstvím ho pojí už jen rodiče a členství v jeho starém fotbalovém týmu. Konec se přiblíží ve chvíli, kdy do týmu přibude Kurppa, kterému se nelíbí Kenuovo „kličkování“ a tendence chovat se ve hře individualisticky. Jako „správný Fin“ vyžaduje přímočarou hru, a hlavně absolutní kooperaci v rámci mužstva. Když začne Kenua častovat známými nadávkami, ztratí Kenu poslední zbytky trpělivosti. Uvědomí si, že představa o tom, jaký má být finský muž, je zcela v rozporu s jeho identitou. O trenéru Valjakkovi říká: “[...] det hårda och fårade ansiktet, den slitna blå overallen, kargheten, allt hos Valjakka frammanade inom mig difussa bilder av ett arketypiskt Finland som jag var

²⁶ Měl jsem plně zuby malého světa, kde byl můj mozek zaměstnaný vymyšlením cest, kde bych nenarazil na Melbu, bratry Karttunenovy nebo Killeriho. Ale začínal se sem vtírat svět větší, [...]

²⁷ Jistě, že jsem prožil období, kdy jsem byl připravený udělat cokoli, abych se sžil se svou zemí a splynul s ní. [...] Ale teď jsem byl plnoletý a měl jsem toho dost.

väsensskild ifrån och därför inte kunde förlika mig med.”²⁸ (2004: 269). Kenu se rozhodne zcela odloučit od minulosti a symbolicky kopne při zápase vlastnímu mužstvu míč do branky, čímž se jasně distancuje od své rodné země. Následně odjede do Švédska.

Ve Švédsku se ale i přes společný jazyk cítí jako cizinec a nakonec pochopí, že v jádru je Fin: “Det var inte bara min accent som formats av kantigheten, utan hela språket, jaget. Jag var lite arkaisk och oborstad och jag märkte att jag trivdes med det.”²⁹ (2004: 275). Kenu přiznává sám sobě, že do Švédska nepatří, a vrací se do Finska: “Jag förstod att jag var fånge i det här landet [Sverige] som jag inte begrep mig på och som inte begrep sig på mig.”³⁰ (2004: 276). Tento experiment ho tedy přivede k přijetí vlastní finskošvédské identity.

Ještě silnější než identita Fina je Kenuova identita Helsinčana, což si protagonista uvědomuje ve chvíli, kdy se vrací ze Švédska do Helsinek: “Jag blev en gång för alla helsingforsare vilket på grund av stadens diffusa karaktär betyder att vara ingenting alls och vara stolt över det.”³¹ (2004: 277). Nicméně tímto uvědoměním Kenuovo hledání identity ještě není u konce a nabízí se otázka, zda někdy bude. Sám v závěru říká:

*“Och vem är jag? Jag är drivved som mitt hemland hur det än sprattlar i strömmen, drivved som den tid jag lever i, den tid som innehåller så många Kerenskis, man arbetar hårt för ett mål, och så blir det tvärtom eller åtminstone annorlunda.”*³² (2004: 283)

4.3 Jazyk

4.3.1 Forma

Jazykem, který v textu převažuje, je švédština, poměrně často se ale vyskytuje i finština. Obě řeči se projevují jak latentně, tak manifestovaně. Odkazů k finštině, finským jménům a reáliím povídka obsahuje bezpočet. Nejvíce finštiny zaznívá v Kenuově kontaktu

²⁸ Tvrdá a mužná tvář, obnošený modrý overal, nehostinnost, všechno, co ve mně Valjakka vyvolával, byly neurčité představy o prapůvodním Finsku, od kterého jsem byl ze své podstaty oddělený, a nemohl se s ním tím pádem ztotožnit.

²⁹ Nešlo jen o můj akcent, který působil hranatě, ale celou moji řeč, moje já. Byl jsem trochu starosvětský, neučesaný a všiml jsem si, že mi to vyhovuje.

³⁰ Pochopil jsem, že jsem v této zemi, která mi nerozumí mně a já nerozumím jí.

³¹ Stal jsem se jednou provždy Helsinčanem, což kvůli nejasnému charakteru města znamená nebýt vůbec ničím a být na to hrdý.

³² A kdo jsem? Jsem naplavené dřevo tak, jako moje vlast, když se vzpouzí v proudu, naplavené dřevo jako doba, v níž žiju, doba, která obsahuje tolik Kerenských, člověk tvrdě pracuje pro dosažení cíle, a pak je všechno naopak nebo přinejmenším jinak.

s ostatními finskojazyčnými dětmi na dvorku, případně při konfrontaci s Melbou. Ke slovu přicházejí samozřejmě hlavně vulgarismy a také například výrazy týkající se fotbalu: *Pallo!*, *Ammu!*³³ (2004: 195)

Poměrně často se v textu čtenář setkává také s jazyky dvou velmocí– Ruska a USA, jejichž vliv se ve Finsku v 70. letech 20. století nejmórněji projevoval. Narazíme jak na fráze: *fuckin' pussy* (2004: 188), vlastní jména: „*It's Easy To Play...Led Zeppelin*“ (2004: 187)³⁴, tak na kompletní větu: „*Why are they taking us to this suburb?*“ (2004: 190).

Kromě standardní švédštiny Westö používá hlavně helsinský dialekt neboli *stadin slangi*. Někdy je velmi těžké až nemožné daný výraz definitivně zařadit do některé ze skupin, například odlišit jedná-li se o *stadin slangi*, či se daný výraz do finštiny rozšířil natolik, že ho lze považovat za součást nespisovné finštiny, používané i mimo oblast hlavního města. Některé promluvy se pro mluvčího neznalého daného dialektu pohybují až na hraně srozumitelnosti, o čtenářích neovládajících finštinu vůbec nemluvě.

Text obsahuje celé finské věty či několikoslovné fráze, nejčastěji je však finština použita v podobě finských slov, která jsou integrovaná do švédské věty. Často jde o promluvu prokazatelně finskojazyčné postavy, proč ale autor použil finský výraz právě na daném místě, není zcela jasné, jako např. v následujícím příkladu promluvy trenéra Valjakky: „*Men du ska inte tro att kaverina har glömt.*“³⁵ (2004: 271) Zajímavé je připojení švédského určitého členu k finskému slovu vzhledem k tomu, že finština určitost a neurčitost pomocí členů nerozlišuje. Finský prvek je do švédského textu tímto způsobem integrován syntakticky i morfolicky, nicméně z jistého úhlu pohledu lze tvrdit, že se jedná o gramaticky nesmyslnou konstrukci.

Většinu manifestovaných střídání jazyka Westö nechává bez překladu a označuje kurzívou. Grafická podoba textu někdy slouží ke zdůraznění emotivnosti promluvy, zde je řeč hlavně o použití velkých písmen jinde než na začátku věty a vlastních jmen. Graficky je podpořena i specifičnost projevu některých postav, což platí zejména pro Melbu. V jeho promluvách slova někdy nejsou oddělena mezerami a bez přerušení se v nich řetězí, což je patrné na následujícím příkladu: „*Påståduattduinthartobakva?*, kom det reptilsnabbt.“³⁶

³³ Míč! Střilej! (pozn. autorova kurzíva)

³⁴ pozn. název sešitu not

³⁵ „Ale nemysli si, že *kaverina* (kamarádi) zapomněli.“ (kurzíva moje)

³⁶ „To jakotvrdíšženemáštabáknebo“, přišlo bleskurychle.

(2004: 197). Kromě dialektů a slangu tedy porozumění čtenáři komplikuje i grafická podoba textu.

Lámanost Kenuovy finštiny Westö naznačuje pomlčkami mezi slovy: *“Mun-nimi-on-Kenu”*³⁷ (2004: 195). Na další stránce se pak ve stejné grafické podobě vyskytne tatáž věta, nicméně ve švédské variantě: *“Mitt-namn-är-Kenu”* sa jag på min stapplande finska.³⁸ (2004: 196). Zde je zajímavé, že Westö tuto větu uvádí v obou jazycích, ovšem s poměrně velkým rozestupem. Tento případ není ojedinělý: Westö nešvédské výrazy někdy uvádí s překladem bezprostředně, jindy je dovysvětluje až o několik odstavců později, občas však překlad zcela chybí. Autor tedy očekává od čtenáře určitou míru trpělivosti či alespoň částečnou znalost finštiny.

4.3.2 Funkce

Sám Kenu, ač švédskojazyčný, se v pudu sebezáchovy snaží naučit z finštiny alespoň základy. Nejdříve ze všeho ovládne nadávky, které jsou pro přežití v drsném dětském světě nezbytností. Svůj vlastní jazyk Kenu popisuje následovně:

*“Mitt eget språk (om man kunde tala om ett sådant, jag har redan lärt mig att imitation och efterapning hörde till överlevandets dygder) var redan uppblandat med en stor mängd finska ord och med de genuina gamla helsingforsuttryck som ofta härstammade från ryskan.”*³⁹ (2004: 228)

Jeho jazyková varieta tedy poměrně přesně předjímá identitu, k jejímuž uvědomění postupně dospěje. Finský a helsinský prvek je v jeho jazyce a potažmo identitě přítomen už od úplného začátku. V *Melba, Mallinen och jag* je přítomný motiv neporozumění mezi helsinskými finskými Švédy a jejich příbuznými z Österbottenu. Když přijedou na návštěvu do Helsinek, Kenu jim musí v obchodech tlumočit, protože někteří z nich vůbec neumějí finsky (a švédsky se v notně pofinštělé metropoli často nedomluví). Autor tak potvrzuje rozdíl ohledně dvojjazyčnosti finských Švédů z různých oblastí Finska.

³⁷ „Jmenuju-se-Kenu,“

³⁸ „Jmenuju-se-Kenu,“ řekl jsem svou lámanou finštinou.

³⁹ Moje vlastní řeč (pokud se tedy o něčem takovém dalo vůbec mluvit, protože jsem se stihl naučit, že imitování a napodobování se patří mezi čtnosti nutné k přežití) byla promíchaná se spoustou finských slov a s ryze helsinskými výrazy, které často pocházely z ruštiny.

5. Drakarna över Helsingfors

5.1 Úvod

Román *Drakarna över Helsingfors* (Draci nad Helsinkami) vyšel v roce 1996. Lze ho v mnoha ohledech považovat za rozpracování povídky *Melba, Mallinen och jag* (viz kapitola 4). Hlavní část děje se odehrává přibližně v 60.–90. letech 20. století, prostřednictvím vzpomínek jednotlivých postav se však Westö vrací až k událostem II. světové války. Děj se odehrává v reálných helsinských čtvrtích Munksnäs (f. Munkkiniemi) a Munkshöjden (f. Munkkivuori). Westö v něm vykresluje období prudké hospodářské konjunktury, kterou Finsko v poválečném období prožívalo, a proměny ve společnosti, které ekonomický vzestup země způsobil. Zejména ve druhé části se zaměřuje hlavně na odvrácené stránky vývoje, konkrétně na fascinaci penězi a majetkem, bezskrupulóznost, ke které se za účelem zbohatnutí někteří byli ochotní uchýlit, ale hlavně prázdnotu života v luxusu, jehož smyslem se stalo bezhlavé hromadění hmotných statků a získání co největší pozornosti ve společenských rubrikách módních magazínů. Westö kromě vzestupu popisuje také pád nevyhnutelně čekající ty, kteří se na vrchol dostali příliš rychle a jednoduše, a často neeticky.

Román je v podstatě kronikou rodiny Bexarových. Děj začíná příchodem otce Henrika do Helsinek, kde se ožení s Benitou, která je na rozdíl od něj z majetné rodiny pocházející z Tampere. Postupně se jim narodí tři děti: Daniel („Dani“), Marina („Marsu“) a Rickard („Riku“), kterého lze považovat za hlavní postavu románu a variantu Kenua z textu *Melba, Mallinen och jag*. V příběhu hrají významnou roli kromě rodiny samotné také prarodiče a přátelé a partneři dětí.

5.2 Identita postav

Henrik

Henrik pochází z Österbottenu, z fiktivního Skrottoms. Tuto část své identity však po přestěhování se do Helsinek zcela popírá a upne se na kosmopolitní hlavní město, které je pro něj symbolem společenského postupu a možnosti se realizovat, vyvázat se z pout minulosti:

*"Han känner att han vant sig vid staden, att de tio gemensamma åren gjort just det de skulle: han känner sitt Helsingfors och staden känner honom. De förstår varandra. [...] Friheten finns där han bestämmer sig för att den skall finnas. Och han har bestämt sig. Den finns i Helsingfors. [...] Aldrig mera Skrottoms."*⁴⁰ (1996: 20)

Henrikovo upnutí se na prostředí hlavního města a urputná snaha postoupit vzhůru na společenském žebříčku je typickým případem sociální mobility zmiňované Peterem Hoggem (viz kapitola 1). Jak je ale v podobných případech časté, Henrik se pocitu stigmatizace pramenícího z jeho „venkovského“ původu nedokáže nikdy úplně zbavit. Neustále trpí nejistotou a strachem, že ho okolí odhalí a odmítne. Únikem se mu stává práce a kariéra, kvůli kterým zanedbává svou rodinu a stává se jedním z mnoha nepřítomných otců v díle Kjella Westöa.

Všechny pocity nejistoty a nedostatečnosti samozřejmě výrazně ovlivňují identitu jeho dětí. Malý Riku si je otcova strachu z nepřijetí dobře vědom. Dokonale to vychází najevo, když vystupuje na školním představení:

*"Rickards tur närmar sig, han skall resa sig upp och säga sina ord, nervositeten släpper och han känner sig säker på sin sak, han skall klara av det för de är alla tillsammans, de gör det tillsammans och tillsammans med de andra skall han klara av det. Då, när han satt spiran i golvet och skall resa sig upp, tittar han ut över salongen och ser rakt in i Henriks ögon. Och i Henriks ögon finns oro, finns en liten glimt av nervositet och rädsla."*⁴¹ (1996: 42)

Riku zpočátku pocit vydělenosti nemá, cítí se být součástí kolektivu, což mu dodává odvalu. Pak ho ale vyděsí strach, který spatří v otcových očích, a uteče z pódia. Henrik toto synovo selhání nenese lehce, protože k němu jeho neúspěch přitahuje nežádoucí negativní pozornost. Henrik se cítí zesměšněn a ponížen. Jinak reaguje Benita, která pochází z aristokratické rodiny z Tampere, proto pocity méněcennosti nemá a je mnohem velkorysejší než její muž. Snaží se Rikuho podpořit a lituje, že musí být svědkem slabosti svého otce. Zároveň i ona se musela helsinskému prostředí přizpůsobit a přišla tak o spoustu svých osobních rysů, které ji charakterizovaly v mládí, což se projeví po rozchodu s Henrikem.

⁴⁰ Cítí, že si na město zvykl, že deset let strávených společně způsobilo přesně to, co mělo: zná své Helsinky a město zná jeho. Rozumí si navzájem [...] Svoboda je tam, kde se on rozhodne, že má být. A on už se rozhodl. Je v Helsinkách[...] Už nikdy Skrottoms.

⁴¹ Rickardova řada se blíží, chystá se zvednout a odříkat svůj text, nervozita povoluje, je si jistý svou věcí, zvládne to, protože jsou tam všichni společně, dělají to spolu a on to dohromady s ostatními zvládne. Když zarazí žezlo do země a má se postavit, podívá se přes sál Henrikovi přímo do očí. A v jeho očích je neklid, je v nich malý záblesk nervozity a strachu.

Dani

Riku je během svého vyrůstání výrazně ovlivňován svým starším bratrem Danim. I na něm se výrazně podepsala Henrikova urputná snaha přizpůsobit se konvencím a splynout s davem. Dani na rozdíl od mírnějšího Rickarda reaguje prudkou revoltou. S opovržením sleduje otcovu ztrátu identity a popření vlastní individuality. Vnímá ho jako odstrašující příklad. Nastavuje otci zrcadlo vytrvalým odmítáním jeho ambicí, které považuje za malicherné a opovrženímhodné. Marina o bratrovi říká: "Jag tror inte att Dani någonsin accepterade att vi rörde oss uppåt, att familjen Bexar var en organism som klättrade för brinnkåra livet."⁴² (1996: 103). Častou strategií, k níž se Dani uchyluje, je odmítnutí a následný útěk. Jeho rodina na něj neustále marně čeká, doufá, že s ním dokáže navázat trvalý kontakt, ale neúspěšně. To trápí pochopitelně hlavně Benitu. Daniho rozpolcenost a nemožnost zapadnout se projevuje věčným tuláctvím a neschopností se usadit a zapustit kořeny. Marininými slovy: "Sådana som Dani bor ju ingenstans"⁴³ (1996: 341). Dani opustí svou původní rodinu, není ale ani schopen vytvořit si novou vlastní, takže jeho dcerka Melly vyrůstá ve Stockholmu se svou švédskou matkou Marií bez něj.

Dani tedy odmítá veškeré předem přisouzené role, které by se mu kdokoliv snažil vnutit. Nicméně někdy ani při největší snaze není možné předurčenosti uniknout, ať už je dána historií rodiny či celého státu. Westö totiž tematizuje i to, jaký vliv mají na identitu jedince dějiny. Všudypřítomným traumatem je samozřejmě válka, ale i mladší generace musí nést svůj dějinný úděl. Stejně, jako se generace jejich rodičů musí vyrovnat s dědictvím války, musí se i mladší postavy románu vyrovnat se svým historickým údělem. Marina je označuje za „uklížeče“: "Han [Dani] vet inte att de alla är utsedda till Stådere. [...] Där föräldrarna haft att ståda efter ett krig, har Dani och Riku och Sammy att ståda efter en fest där gästarna börjat att må illa."⁴⁴ (1996: 111). Daniho osud končí tragicky: zahyne, když kvůli rychlé jízdě sjede z vozovky. Není zcela jasné, do jaké míry jde o nehodu, nicméně symbolicky můžeme za důvod jeho konce označit příliš roztěkaný způsob života a neschopnost podřídit se pravidlům společnosti a jejím konvencím.

⁴² Nevěřím, že Dani dokázal přijmout fakt, že jsme mířili vzhůru, že rodina Bexarových byla organismus, který šplhal jak o život.

⁴³ Takoví jako Dani přece nemají domov.

⁴⁴ Dani neví, že jsou všichni předurčení stát se Uklížeči. [...] Tam, kde rodiče museli uklidit po válce, musí Dani, Riku a Sammy uklidit po večírku, kde se hostům začalo dělat nevolno.

Babičky

Postavy babiček Kjell Westö používá k zobrazení určitých společenských i psychologických kontrastů. Babička Soffi z Österbottenu symbolizuje vše, co Henrik kdysi nechal za sebou. Soffi je hluboce věřící, nicméně jejího boha děti vnímají jako přísného a trestajícího. Podobné rysy má svým způsobem i Soffi, což ovšem neznámá, že svá vnoučata nemiluje. Děti však mají problém její lásku, jež se manifestuje například v nevhodných dárkách, přijímat. Jsou z ní rozpačití a nevědí, jak se k ní mají chovat. Je to pravděpodobně proto, že Henrik svou österbottenskou identitu popřel, a ta se tím pádem nemohla přenést na jeho potomky. Zároveň má však Henrik ze Soffi svým způsobem strach a od ostatních členů rodiny vyžaduje, aby jí projevovali respekt a úctu. Navíc má Soffi kvůli pokročilému věku a izolovanosti potíže se zorientovat v nové době a překotně se proměňujícím světě, což u dětí místo úcty vyvolává despekt. Marina toho později v dospělosti lituje: "Vi ratade farmor för att hon var annorlunda."⁴⁵ (1996: 237) Všeobecnou neschopností přijmout odlišnost tak trpí i nejstarší generace.

Jednodušší to děti mají s taperskou babičkou Didde. To úzce souvisí s faktem, že Benita na rozdíl od Henrika, nikdy neměla potřebu se identity nabyté v dětství zbavovat stejně jako on. I přesto, že sláva majetných finskošvédských rodin, mezi které Benitina rodina Gnejsů, patří, rychle pohasíná, je Benita se svým původem vyrovnaná. I Diddina povaha má na tom, že ji děti mají raději než Soffi, zásadní podíl. Didde je vřelá, kamarádká, tím, že žije v relativně velkém městě, se snadněji orientuje v moderní společnosti. Mnohem lépe dětem rozumí a má menší potíže s nimi komunikovat. Právě proto, že zde nedošlo k popření finskošvédské identity, je Diddina linie nositelem finskošvédského dědictví, což se projevuje jejím zvykem schraňovat věci a předávat mladším členům rodiny různé symbolické předměty. Tento sklon je ostatně mezi finskými Švédy relativně častý. Nejexplicitněji Westö přetrvání finskošvédské identity tematizuje ve scéně, kdy se u Didde sejde rodina, včetně Daniho a Rickarda i jejich dětí—konkrétně jde o Daniho dcerku Melly a Rikuho novorozeného syna Raye. Ukáže se totiž, že Benita zmíněný zvyk své matky přejala. Přinese látkového motýla, kterého dětem kdysi ušila Didde. Má v plánu dát ho Raymondovi, jenže si o něj řekne Melly. Situaci zachrání Dani, který jí vysvětlí, že motýl by měl zůstat ve Finsku, kde žil celý

⁴⁵ Opravovali jsme babičku, protože byla jiná.

život. V symbolické rovině je zde řečeno, že domov rodiny Gnejs-Bexarových je ve Finsku, a Dani to i přes svou rozpolcenost dobře chápe. (1996: 283)

Riku

Riku, hlavní postava románu, je v mnoha ohledech typicky „westöovským“ mužským hrdinou. Celý život ho provází vnitřní rozpor a nerozhodnost. Riku je už od dětství zmatený a neví, na kterou stranu se přiklonit. V hierarchii dětské skupiny, která je v podstatě stejná jako v textu *Melba, Mallinen och jag*, se nachází na jejích nejnižších stupních. Život se mu zjednoduší až ve chvíli, kdy do školy přijde nový spolužák Sammy Ceder a vezme ho pod svou ochranu, čímž se však Riku vyhne nutnosti zocelit a naučit se stát si za tím, kým doopravdy je. Neustále lavíruje a střídá masky tak, aby zapadl a nevyčínal. Snaží se zbavit čehokoliv, co by ho odlišovalo od většiny, což mu samozřejmě nezlehčuje příslušnost k jazykové menšině. Když jako žák provokuje učitele Berga a ten ho obviní, že je „zlý a falešný“, zaskočený Riku zcela změní chování, a náhle se odhalí jeho smutek z vlastní nekompaktnosti. Učitelé odpovídá: „Jag är int falsk magistern. Jag är många.“⁴⁶ (1996: 225) Následkem toho je pro něj hledání identity skutečně „během na dlouhou trať“, který přetrvá až do dospělosti. V 90. letech k potížím způsobeným jeho rozkolísanou povahou navíc přispěje celkově nepříznivý vývoj ve finské společnosti, jehož důvodem je hlavně hluboká ekonomická krize, kdy se většina věcí okolo něj začíná hroutit. Riku reflektuje: „Det var nittiotal. Och jag var en fallen men förhatlig yuppie, en *leftover man*.“⁴⁷ (1996: 332) Cítí odpor sám k sobě, je zcela ztracený ve své vlastní existenci, a tak vede jakýsi dvojitý život, čímž trpí on i jeho rodina, hlavně finskojazyčná žena Nina.

Na formování Rikuho identity má zásadní vliv Henrik, který si k synům nedokáže najít cestu. V průběhu románu udělá několik pokusů se Rikuovi přiblížit, ty ale skončí fiaskem, hlavně proto, že se Henrik příliš málo vyzná ve světě, v němž Riku žije. Nechápe například, jak podstatnou roli v něm hraje sport, respektive demonstrace loajality ke konkrétnímu sportovnímu klubu. Na poslední chvíli Rikuovi k Vánocům sežene jako dárek bundu s nápisem názvu finského týmu Jokerit. Riku je však k jeho překvapení zklamaný, protože v jeho kruzích je zvykem podporovat klub HIFK (zkratka ze švédštiny: *Helsingfors Idrottsföreningen Kamraterna*, č. Sportovní svaz Kamarádi Helsinky). Říká: „Jag tänkte på vad

⁴⁶ Nejsem falešnej, pane učitel. Jenom je ve mně víc lidí.

⁴⁷ Byly devadesátky. A já byl vyřízený a odpudivý yuppie, leftover man.

nyföörvärvet skulle göra åt min sociala status. Visst var också Jokerit ett topplag men jag gick i en svenskspråkig skola.”⁴⁸ (1996: 121). Zde je vhodné podotknout, že role sportu obecně je pro vytváření společné identity klíčová, a projevuje se to na mnoha místech románu, ať už jde o jazykovou skupinu či celý národ. Celý finský národ se spojí, když Finsko v hokeji porazí svého tradičního nepřítele Rusko: “De lägger armarna om varandras axlar, [...] för hockey miraklet har förenat dem.”⁴⁹ (1996: 150)

Později se ukáže, že odstranit škodlivé psychologické mechanismy plynoucí z vnitřní nejistoty, je velmi složité. Rickard má zjevně tendence opakovat Henrikovo chování vůči vlastnímu synovi a přenášet rozpolcenost a pochyby o sobě samém na další generace. Riku se bojí slabosti a selhání, takže Rajova bezelstnost v něm místo něhy vzbuzuje vztek: “Jag ville skrika åt honom: Du FÅR inte lipa så där ofta, du måste bli hård, du måste lära dig KÄMPA!”⁵⁰ (1996: 343) Zároveň ví, že to není správné, a za svoje chování se stydí. Opakování stejného vzoru chování se zvýrazní stejným snem, který měl kdysi Riku jako dítě, a později ho má i malý Raj. Ve snu se z otce najednou stane někdo jiný, koho syn nepoznává a kdo se mu nelíbí. Motiv nerozpoznatelné či cizí tváře, jež by měla patřit otci, opět odkazuje k nevyjasněnosti jeho identity a nepevné osobnosti, která u dítěte vyvolává nejistotu, strach a zmatenost.

Jako kontrast k Rikuově nepevnosti lze chápat postavu Sammyho, který je jakousi obdobou Mallinena. Má pevnou vůli a charisma, dokáže se všude prosadit a v dětství je Rikuovým ochráncem. Později se však ukáže, že i jeho pevná a sebevědomá osobnost má své odvrácené stránky, protože se z něj v dospělosti stane prospěchář a materialista, který rychle zbohatne, nakonec však na své počínání doplatí.

5.3 Jazyk

5.3.1 Forma

⁴⁸ Uvažoval jsem, co nový přírůstek udělá s mým sociálním statutem. Jasně, že i Jokerit byl super tým, ale já chodil do švédskojazyčné školy.

⁴⁹ Objímají se okolo ramen, protože je sjednotil hokejový zázrak.

⁵⁰ Chtěl jsem na něj křičet: NESMÍŠ takhle často bulet, musíš bejt tvrděj, naučit se BOJOVAT!

Hlavním jazykem románu je samozřejmě švédština, kterou mezi sebou mluví rodina Bexarových. Následuje finština, která je pak hlavním jazykem dění mimo rodinu. Zmíněna musí být i angličtina, která prostupuje celým románem, ať už se jedná o delší úseky (zejména v podobě hudebních textů), fráze, které často nějakým způsobem komentují děj, nebo jen jednotlivá slova. Formálně se střídání jazykového kódu projevuje jak latentně, tak manifestovaně. Manifestované střídání jazykového kódu do finštiny se v textu objevuje zejména ve formě delších sekvencí, kterých však v textu celkově vzato není mnoho.

V řeči dětských (a později dospívajících) postav románu se nejvýrazněji projevuje helsinský slang. V tomto kontextu je příhodné zmínit postavu Sammyho Cedera, který používá výrazy specifické pro helsinskou švédštinu, což je zajímavé, protože Riku často volí nespisovné výrazy obecné švédštiny. Je to zřejmé např. ve způsobu, jakým oba chlapci odkazují na svého otce. Mezitímco Sammy říká „fatsi“, což je varianta užívaná ve finštině, pro Rikuho je otec „farsa“, tedy varianta ve Švédsku zcela běžná. Stejně tak je Sammy původcem i mnoha dalších výrazů, spadajících do helsinského slangu, které mají základ ve švédštině, finštině, angličtině i ruštině. Sammy dokonce někdy používá slova, která jsou pro Rikuho nesrozumitelná. Jsou ovšem obvykle dovysvětlena v dialogu, který následuje. Dalším zdrojem helsinského slangu jsou zcela přirozeně členové pouličních gangů, mezi které patří i Rikuho bratr Dani. Za příklad může sloužit následující rozhovor:

*“Värför fan har du vari ti Alka? Bad jag dej skuba lonkka kanske?”
Benno Ceder rycker på axlarna. ‘Fanns ingen mellis. Så jag tänkte...att någo ska vi ju ha. Jag fick tag å dulla å.’
‘Plenty?’
‘Nä. Men ett par bomber är det nog.’”⁵¹ (1996: 81)*

Kromě výrazů helsinského slangu (*skuba, lonkka*) stojí za pozornost i specifické tvary finské švédštiny, typické hlavně odpadáním koncovek jednotlivých slovních tvarů (*vari- varit, ti- till, någo-något*) a anglický výraz „plenty“, navíc foneticky přepsaný. Z výše uvedených příkladů je zjevné, že dochází nejen ke střídání jazyka, ale i ke střídání jednotlivých

⁵¹ - Proč si šel sakra do Alka? Prosil sem tě snad, abys splášil limošku? Benno Ceder pokrčí rameny.
- Neměli jsme sváču. Tak jsem si říkal...že něco si přece dát musíme. Sehnal jsem trávu.
- Plenty?
- Nee. Ale pár brček z toho bude.

jazykových variet, přičemž se oba jevy mohou vzájemně překrývat, jako na příklad v dialogu Rikuových kamarádů Artsiho a Robbiho:

“ *Faija sanoo et se tekee musta Leijonan* , sa Artsi när vintern kom och Robbi och jag undrade var i helvete han höll hus på kvällarna.
'Leijonan?' sa Robbi som ännu var dålig på finska och ointresserad av sport.
'Leijonan', sa Artsi stolt och vickade på klubban som han bar på axeln (skridskorna och hjälmen var trädde över klubbladet och han såg faktiskt ganska macho ut sina nio år till trots, must tulee lätkästara. Kait sä Leijonat tiedät. Vai ootsä ihan veks?' ⁵² (1996: 57)

Artsi Robbimu problém nijak neobjasní, a autor tuto část zároveň nechává bez překladu, čímž čtenáři neznalému finštiny dobře zprostředkovává Robbiho pocit jazykové bariéry.

Na obou příkladech je zjevné, že pasáže, kde dochází ke střídání jazykového kódu, nejsou v textu speciálně značeny. Výjimkou je postava Rolanda alias Råttise. V rozboru textu *Melba, Mallinen och jag* bylo již zmíněno specifické vyjadřování postavy Melby. I to má v románu *Drakarna över Helsingfors* svoji obdobu. Pobuda Roland zde sice nehraje zdaleka tak významnou roli, jakou má Melba, ale za pozornost stojí právě kvůli svým promluvám. Råttis (f. Raaka- Rotta, česky přibližně Krysák) se baví ponižováním a šikanováním vybraných mladších dětí, které označuje výrazem „Peerissh“. Pravděpodobně se jedná o zkomoleninu anglického „perish“ (tedy zahynout, zaniknout), kterého však Råttis používá v gramaticky nesmyslné konstrukci. Se svou obětí komunikuje následujícím způsobem ve snaze ji vyděsit: “*Nu ska ja MJÖÖRDA DEJ lille vän. För du är PEEERISSH sidu!*”⁵³ (1996: 68). Stejně jako u Melby se jedná o věty na hranici srozumitelnosti, expresivnost je navíc podpořena použitím kurzívy a velkých písmen.

5.3.2 Funkce

Mezi základní funkce střídání jazykového kódu patří samozřejmě vymezení hranic mezi jednotlivými jazykovými skupinami. I v tomto případě najdeme nejvíce příkladů v částech zachycujících dětská léta. Rikuův první kamarád Artsi je Fin, a když se do party

⁵² -Táta říká, že ze mě udělá Lva, řekl finsky Artsi, když přišla zima a my s Robbim jsme se ptali, co po večerech pořád provádí.

- Lva? řekl Robbi, který ještě neuměl moc finsky a nezajímal se o sport.

- Lva, řekl Artsi pyšně a zahoupal hokejkou, kterou nesl na rameni (přes ní měl zavěšené brusle a helmu a navzdory svým devíti letům opravdu vypadal dost macho), bude ze mě v hokeji borec. Přece znáš Lvy. Nebo seš snad úplně mimo?

⁵³ Teď TĚ VODDĚLÁÁÁÁÁM, kamarádíčku! Protože seš PEEERISSH, chápeš!

přidá švédskojazyčný Robbi, který neumí pořádně finsky, často dochází k neporozuměním. Mimo jiné i proto, že Artsi se vyjadřuje nespisovnou finštinou a mluví o věcech, ve kterých se Robbi nevyzná, což porozumění samozřejmě neusnadňuje.

Kromě příslušnosti k jazykové skupině jazyk indikuje i to, k jaké společenské vrstvě postava náleží. Riku si toho je jako člen jazykové menšiny vědom už odmala a přiznává, že na základě toho přizpůsobuje svůj jazykový kód tak, aby zapadl tam, kam právě potřebuje. I proto si nerozumí s babičkou Soffi, která mluví podivným österbottenským nářečím, a navíc se odmítá učit finsky. Pro Rikuho je jako člověk z jiného světa, který nechápe a do něj nechce patřit: "Hon var från en främmande värld och jag missförstod henne ofta. Och allra svårast hade jag när hon ville tala dialekt med mig."⁵⁴ (1996: 118). Naopak usiluje o to, aby jeho švédština zněla jako švédština skupiny, jejíž součástí se touží stát, tedy okruhu potomků bohatých helsinských švédskojazyčných rodin: "Jag tålde inte dialekter. Jag ville tala och lyssna till den svenska som Carina och Calle Holzinger och Niki Beckermann och sådana talade: med avmätta nasala vokaler och t-ljud som lät som uttråkade suckar."⁵⁵ (1996: 118) Jazyk pro něj tedy zcela evidentně funguje jako ukazatel příslušnosti k sociální skupině, které chce být členem.

6. Där vi en gång gått

6.1 Úvod

Kolektivní román *Där vi en gång gått* (česky: Kde jsme kdysi chodili) pojednává o osudech skupiny obyvatel Helsinek na počátku 20. století. Ze všech tří rozebíraných románů zde mají historické události a společenské klima nejvíce prostoru. V rámci helsinské svity román *Där vi en gång gått* vyšel až jako třetí v pořadí, přesto zachycuje nejranější dějiny, konkrétně období mezi lety 1905 a 1938. Román je rozdělen do sedmi knih, přičemž na začátku každé z nich je uvedeno období, o kterém pojednává. Čtvrtá kniha je tvořena dopisy, které si vzájemně posílají postavy románu. Těch je v *Där vi en gång gått* nezvykle mnoho.

⁵⁴ Byla z cizího světa a já jí často nerozuměl. Nejtěžší to bylo, když se mnou chtěla mluvit nářečím.

⁵⁵ Nesnášel jsem dialekty. Chtěl jsem mluvit a poslouchat švédštinu, kterou mluvili takoví jako Carina a Calle Holzingerovi a Niki Beckermannová. S odměřenými nosovkami a hláskami t, co zněly jako znuděná povzdechnutí.

Hlavním námětem románu je občanská válka, která proběhla v roce 1918 a je považována za jedno z největších traumat v historii Finska, mimo jiné i proto, že v ní bylo zabito velké množství civilistů, což je ostatně zobrazeno i ve Westöově románu. Do bojů se zapojuje většina jeho postav, a to na obou stranách konfliktu. Následkem vývoje v Rusku během roku 1917 ve Finsku vyvrcholil boj za národní svébytnost vyhlášením úplné samostatnosti. Moc převzal senát. V roce 1918 však došlo k lidovému povstání „rudých“, kteří usilovali o rozšíření bolševické revoluce také do Finska. Ve válce proti nim stáli „bílí“, jejichž cílem bylo uhájení finské nezávislosti. Válka skončila vítězstvím bílé strany, následovalo pronásledování i popravy poražených. (Parente-Čapková 2006: 399)

Velká část zbývajících textu románu de facto sleduje postavy a způsob, jakým se s dědictvím války vyrovnávají, na pozadí tzv. jazzového věku (20. léta 20. století), kdy se Helsinky začínají rozrůstat a měnit dosud nevídanou rychlostí. V *Där vi en gång gått* Westö vykresluje multikulturnost helsinského prostředí, kterým se město zásadně odlišuje od zbytku země. Mnoho postav má nefinské předky, například ruské či německé, proudí sem také mnoho vlivů ze zahraničí, ať už jde o sousední Švédsko nebo země tak vzdálené jako jsou Spojené státy americké.

V *Där vi en gång gått* se rovněž projevuje fakt, že situace v Helsinkách se často lišila od zbytku země a jejich obyvatelé byli chápáni jako svébytná skupina se všemi pozitivními i negativními důsledky, které tato „vydělenost“ přináší. Často se, což je v případě obyvatel hlavních měst poměrně běžné, setkávají s nepochopením a kritikou. V románu *Där vi en gång gått* je jim před občanskou válkou vyčítána neaktivita a tendence k povrchnosti a flámování, zvláště ze strany „druhého“ hlavního města Åbo (f. Turku), které bylo levicově naladěné: “De radikala Åbostudenterna brann för rättvisan, men de svenska huvudstadsungdomen gav blanka fan i att deras land var socialt efterblivet”⁵⁶, respektive: “Denna Håforsssocietet är ett jävla pack, den är inget annat än en välklädd och välkammad pöbel!”⁵⁷ (2006: 57). Nevoli obyvatel Turku vzbudila i tendence Helsinčanů k „falešnému vlastenectví“ a příklon k Německu.

⁵⁶ Radikální studenti v Turku byli zapálení pro spravedlnost, ovšem mladí lidé v hlavním městě na to, že je jejich země společensky zaostalá úplně kašlali.

⁵⁷ Tahle helsinská societa je zatracená banda, jenom naparáděný a načesaný pövl.

6.2 Identita postav

Enok a Allu Kajanderovi

Enok Kajander v románu zastupuje nižší dělnickou třídu, patří mezi obyvatele Helsinek žijících „norr om Långa bron“ (na sever od Dlouhého mostu), tedy mezi ty, kteří pocházejí z chudší části města. Potýká se s typickými problémy nižších vrstev, jako je chudoba, nezaměstnanost a alkoholismus. Jeho výhledy navíc zhoršuje neklidná a nestálá povaha. Enok není schopen postarat se o svou rodinu, od starostí si ulevuje pitím a jeho život se v závěru jeví jako promarněný.

Během občanské války je Enok členem rudých gard a je to jediný okamžik, kdy se zdá, že mu na něčem doopravdy záleží. Poprvé totiž zažívá pocit rovnosti, do té doby nepoznaný. V rudých gardách se mezi jednotlivými gardisty nedělají rozdíly, ani na základě původu, třídní příslušnosti či mateřského jazyka. Hlavní je pro ně společný cíl, konkrétně vytvoření spravedlivé společnosti bez sociálních nerovností, který je nadřazený všem rozdílům. Enok ideálům rudých skutečně věří a jejich finální porážka následovaná stigmatizací a ústrky, definitivně podlomí jeho vůli žít spořádaný život.

Jeho syn z prvního manželství Allan, alias Allu, po otci podědí odpor k buržoazii a silnou identifikaci s pracující třídou dělníků. I na jeho životě se silně podepíše dědictví občanské války, které finskou společnost rozdělovalo ještě mnoho let po skončení konfliktu. Allu má tedy identitu jasně danou třídní příslušností. Nemá kapacitu, ani důvody se zabývat svojí příslušností k jazykové menšině, ta tím pádem nemá na jeho sebechápání velký vliv. Jazyk pro něj není překážka, protože se domluví výše zmiňovaným pidžinem helsinské nižší vrstvy (viz kapitola 2), a pokud se cítí být stigmatizován, není to proto, že je finský Švéd. V několika případech se ukáže, že příslušnost k švédskojazyčné menšině mu může zajistit minimálně dočasnou cestu na druhou stranu Dlouhého mostu. Finskošvédský obchodník Henning Lund mu díky jeho talentu nabídne, aby hrál fotbal ve fotbalovém mužstvu se zázemím ve vyšší třídě. Henningův plán doplňovat týmy šikovnými hráči dělnického původu se v jeho kruzích setkává s kritikou, nicméně Henning argumentuje: “Han är ju svensk, eller åtminstone nästan,”⁵⁸ (2006: 375). Zajímavé je, že Allu Henningovu nabídku odmítne s tím,

⁵⁸ Je to přece Švéd, přinejmenším skoro.

že fotbal bude hrát jedině za dělnický oddíl Woima, na čemž je zjevné, že v jeho identitě hraje vědomí příslušnosti ke společenské vrstvě – a nikoliv jazykové skupině – rozhodující roli.

Ivar Grandell

Poměrně zvláštní roli má v románu levicově založený intelektuál Ivar Grandell. Je sice přesvědčením socialista, nicméně se odmítá otevřeně zapojit do válečných konfliktů. Po vypuknutí občanské války tuší, že rudé gardy čeká porážka. Proto se obává, že ho budou na základě jeho předešlé agitační činnosti nutit k aktivní spolupráci, a zcela se stáhne do pozadí. Není mu tedy cizí určitý pragmatismus. Odvahu rozhodněji projevit své názory získá až v poslední části románu, která zobrazuje vývoj finské společnosti ve 30. letech. Tehdy došlo k výrazné polarizaci finské politické scény. Ivar Grandell jako novinář otevřeně kritizuje nacionalistické tendence, konkrétně radikálně pravicové tzv. lapuaské hnutí (f. Lapuanliike), které působilo mezi lety 1929 a 1932⁵⁹. Jeho členy byli jak finsko-, tak švédskojazyční nacionalisté, a svým působením se snažilo potírat činnost finských komunistů. (Parente-Čapková 2006: 401). Následkem toho se pak Ivar stane obětí únosu, což byla pro lapuaské hnutí běžná metoda k zastrahování svých odpůrců a kritiků.

Lucie Lilliehjelm

Lucie Lilliehjelm je představitelkou vyšší vzdělané švédskojazyčné vrstvy. Lucie však – na rozdíl od svého bratra Cedrica (viz níže) nevidí svůj třídní původ a příslušnost k švédskojazyčné menšině jako něco, na čem by měla stavět svou identitu. Naopak pravidla, která s sebou její sociální postavení přináší, vnímá jako omezující a snaží se uniknout veškerým konvencím. Lucie je nezávislá a moderní. Do helsinské společnosti zavádí jako první nové trendy, hlavně je jakousi módní ikonou, kterou se všechny ženy snaží napodobit. Díky své znalosti jazyků je v kontaktu se soudobým děním ve světě. Zároveň se ze všech postav nejvíce pohybuje mezi mnoha různými skupinami, jazykovými, společenskými, a dokonce i rasovými. Projevuje se to hlavně na jejích vztazích s muži, ať už se jedná o finskojazyčného malíře Salmikoskiho, -černošského jazzmana Jonesyho či Allana Kajandera.

⁵⁹ <http://www.finsko.com/finsko/okamziky/> (21.4.2018)

Nicméně tato překročení bariér jsou vždy pouhým „výletem“ a svým způsobem jen cestou, jak se rozptýlit. Pro Lucii je totiž kromě otevřenosti a velkorysosti typická také tendence sbírat zážitky, sklon k lehkomyšlnosti a také velký strach ze závazků. To jí vytýká Allu, který má pocit, že vztah s ním je pro ni jen hra. Kritizuje ji, že ve skutečnosti nemá představu, jak se žije lidem z dělnické třídy za Dlouhým mostem, obviňuje ji z pokrytectví a zcela odmítá jakoukoliv pomoc z její strany.

Projevuje se to např. ve chvíli, kdy Westö tematizuje jazykovou otázku. Lucie si v hovoru s ním stěžuje na zvětšující se propast mezi finskojazyčnými a švédskojazyčnými obyvateli Helsinek. Allu ale odpovídá: “Sånt där kinande är för dom som har råd med det, här har folk annat att tänka på.”⁶⁰ (2006: 384) To přesně odpovídá faktu, že jazyková otázka byla aktuální jen pro vyšší vzdělané vrstvy finské společnosti (srov. výše)

Cedric Lilliehjelm

Bratr Lucie Cedric („Cedi“) je koncipován jako nejzápornější postava celého románu. Povyšuje se nad Finy, zakládá si na své příslušnosti ke švédskojazyčné smetánce. Už od začátku má nacionalistické, a dokonce násilné sklony. Ve válce je na straně bílých, kde stále přetrvávají sociální rozdíly, což je patrné i na vztazích mezi finskými Švédy: “Bakom de storvulna orden och mäktiga sångerna fanns otidlig ordergång och översitteri och djupa klyftor mellan de västnyländska bondpojarna och helsingforsarna och de fåtaliga österbottningarna.”⁶¹ (2006: 116). Westö zde naráží na stále přítomný rozdíl mezi finskými Švédy z jihu Finska a Österbottenu.

Po porážce rudých se Cedi nerozpakuje popravovat lidi jen proto, že jsou podezřelí z kontaktu s poraženou stranou. Jeho pravicové až ultrapravicové se v průběhu románu neustále zesilují. Mimo jiné sympatizuje s nacistickým Německem. Nakonec se Cedi připojí k lapuaskému hnutí, v němž se projeví **nacionalistický** odstín **finskošvédské identity**, a účastní se únosu Ivara Grandella. Je však evidentní, že Cediho projevy „vlastenectví“ jsou často pokrytecké. Proč je Cediho ladění právě takové lze vykládat vícero způsoby. Domnívám se, že jde o kombinaci jeho povahových rysů, zahrnujících tendence k povýšenosti a pocitu

⁶⁰ Takovýhle třenic je jen pro ty, co si to můžou dovolit, tady mají lidi jiný věci na přemýšlení.

⁶¹ Za velkolepými slovy a majestátními zpěvy se skrývala nejasná hierarchie a panovačnost a hluboké propasti mezi venkovskými chlapci ze západního pobřeží, Helsinčany a hrstkou Österbottňanů.

nadřazenosti daných původem na jedné straně, a historických okolností na straně druhé. Potupa během zajetí v občanské válce Cediho sklony nejdříve posílila a výsledné vítězství a trestné výpravy jim později umožnily se naplno rozvinout a bez zábran „bujet“.

Jako kontrast k Cediho elitářským a radikálně pravicovým postojům lze vidět jeho sestru Lucii (viz výše), s jejímž životním stylem Cedi už od počátku nesouhlasí: “Cedi skulle ha sagt att den stackars vilseledda Lucie solkade ner sin rena svenska börd med redan första gången hon gav sig åt tattaren Salmikoski.”⁶² (2006: 289)

Výraz „tattare“ na tomto místě neoznačuje Tatara, tedy člena turkického národa obývajícího různé oblasti Eurasie a hovořícího většinou tatarštinou, ale příslušníka skupiny, která je švédsky označovaná také jako „resandefolket“, doslovně „potulný lid“, neboli kočovníci. Cedi měl tedy na mysli výraz typu „pobuda“ či „tulák“. Označení „tattare“ navíc vyvolává silné konotace s romským původem, což by odpovídalo Cediho nenávisti ke všemu „rasově nečistému“. Jeho obdiv k ideálu „rasové čistoty“ se projeví i v jeho souhlasu s nucenými sterilizacemi, které probíhaly ve Švédsku od počátku 30. let. 20. století.

Erik Widing

Fotograf Erik Widing, zástupce vyšší střední třídy, je jednou z nejtragičtějších postav románu. Jeho identita je více než příslušností k jazykové menšině či třídě určena rodinnou zátěží, hlavně duševní nemocí a smrtí matky, se kterou se Erik nikdy nevyrovná. Navíc podědí matčiny sklony k depresím, které později vedou k rozpadu jeho manželství a závislosti na alkoholu. Jedním z důvodů Erikovy nespokojenosti s vlastním životem je pravděpodobně i celoživotní, ale nikdy nenaplněná láska k nestalé Lucii.

Jako gymnazista však Erik, alias Eccu, touží po aktivitě a se svými přáteli se zapojuje do revolučního hnutí. Stojí za Finskem v odporu proti Rusku, lze tedy říci, že minimálně zpočátku se Eccu ztotožňuje se svou finskou vlastí, bez ohledu na to, že finština není jeho rodným jazykem. Ve válce se přidává na stranu bílých, ale není o smyslu boje skutečně přesvědčený, stejně jako někteří další. Eccu se sice k bojům připojí, ale je také inteligentnější a přemýšlivější než např. Enok (viz výše), který „vyšší smysl“ v životě nehledá, a proto netrpí rozpory a pochybnostmi jako Eccu. Pod nátlakem Cediho se po porážce rudých účastní

⁶² Cedi by býval řekl, že ubohá zbloudilá Lucie pošpinila svůj čistý švédský původ hned, co se poprvé oddala tomu tuláku Salmikoskimu.

trestných výprav, jejichž součástí jsou také popravy, často prováděné bez řádného soudu. Tyto události se pro Eccuho stanou traumatem, které jen posílí jeho sklony k depresím.

6.3 Jazyk

6.3.1 Forma

Jako u ostatních děl je hlavním jazykem románu švédština, doplněná finštinou. V *Där vi en gång gått* se však setkáváme se širší paletou jazyků, které dva zmiňované doplňují. Jedná se především o angličtinu, ruštinu, němčinu a francouzštinu, přičemž některé z těchto jazyků jsou spojené s konkrétní historickou periodou či postavou. Například ruština dokresluje atmosféru revolučního dění, francouzština pak vystupuje do popředí prostřednictvím postavy Lucie.

V románu je přítomno jak latentní, tak manifestované střídání jazykového kódu. Latentní střídání se objevuje v podobě metajazykových komentářů, jež čtenáři naznačují, který jazyk švédština v danou chvíli zastupuje. Za latentní střídání jazyků můžeme rovněž označit vlastní jména některých postav, podle nichž můžeme odvodit, kterým jazykem daná postava pravděpodobně mluví. Manifestované střídání jazykového kódu nicméně převažuje. Stejně podstatné jako střídání jazykového kódu je i střídání jazykových variet, ať už se jedná o různé vrstvy švédštiny, od její spisovné podoby až k sociolektům nejnižší vrstvy. Ten používají nejčastěji postavy z nižších společenských vrstev, například Allu Kajander. Vedle toho se čtenář v románu setkává i s dialekty finské švédštiny, například s österbottenským nářečím, které je pro obyvatele Helsinek nesrozumitelné. Co se týče grafického značení, lze s nadsázkou tvrdit, že autor je o něco umírněnější a vstřícnější ke svým čtenářům. Ve srovnání s např. dříve rozebíranou povídkou *Melba, Mallinen och jag* je text přehlednější a co do vzhledu jednodušší. Westö většinu pasáží, které by čtenář kvůli jazykové bariéře potenciálně nemusel pochopit, označuje kurzívou a překládá, navíc hned vzápětí po dané promluvě (neporozumění totiž hrozí téměř výhradně v přímé řeči). Jedná se zde o do textu neintegrování střídání jazykového kódu. Jako příklad může sloužit dialog mezi malým švédskojazyčným chlapcem Peckou Lutherem a skupinou gardistů:

“*Ei osa pois, kan int bort, sa han med ynklig röst.*

'Jahaa, venska taala, pikkulahtari eksyny ulos vallankumousiltana saatana.' sa en annan av skuggorna. *'Otetaan kuulusteluun, vi tar honom för förhör', föreslog en tredje.*”⁶³ (2006: 91)

Je ale potřeba podotknout, že překlad při střídání jazykového kódu nenásleduje ve sto procentech případů (i v předchozí ukázce zůstává část promluvy bez překladu⁶⁴).

Integrované střídání jazykového kódu v románu tedy nechybí. Například nesrozumitelné österbottenské nářečí postavy Bruna Skrakeho autor nechává nepřeložené, pravděpodobně aby více vynikla neproniknutelnost jazykové bariéry mezi postavami Bruna a Cediho.

Integrovaná je např. i angličtina, která se v románu nejintenzivněji uplatní v líčení meziválečného období. Může tomu tak být proto, že autor předpokládá, že angličtinu ovládá převážné množství jeho čtenářů a že překlad tedy není nutný.

6.3.2 Funkce

Westö samozřejmě naráží i na neporozumění mezi finskojazyčnými a švédskojazyčnými Finy. Nejvíce se to projevuje během občanské války. Jazyková bariéra vzniká jak mezi znepřátelenými stranami, tak uvnitř jednotlivých skupin. Například Eccu si během čistek po skončení války uvědomuje propast, která postupně vznikla mezi nimi a místními Finy:

*“Han såg att Bataljonens samarbete med skyddskårerna haltade, för Västankvarnmännen talade svenska sinsemellan och ville sköta förhören på samma språk, men i byarna uppe i norra Nyland talade både skyddskåristerna och de röda fångarna finska. Ibland bytte man språk mitt under förhöret och då hörde Eccu att såväl Cedis som Julle Enerots finska var erbarmlig, och han undrade om de ens förstod vad de röda fångarna sa eller hur de vita ortsborna beskrev dem.”*⁶⁵ (2006: 152)

⁶³ „Ei osa pois, nemůžu ven,“ řekl tenoučkým hláskem.

„Jo ták, švécky mluví, pikkulahtari eksyny ulos vallankumousiltana saatana (malej řezník se ztratil za revolučního večera, k sakru), řekl druhý stín. „Otetaan kuulusteluun, vezmeme ho k výslechu“, navrhl třetí. (kurzíva KW)

⁶⁴ podtržena autorkou

⁶⁵ Viděl, že spolupráce Batalionu a bílých gard pokulhává, protože muži z Västankvarnu mezi sebou mluvili švédsky a ve stejné řeči chtěli vést výslechy, mezitímco ve vesnicích nahoře v severním Nylandu mluvili členové bílých gard i rudí vězni finsky. Někdy se řeč změnila uprostřed výslechu, a tehdy Eccu uslyšel, jak ubohá je finština Cediho i Julleho Enerota, a přemýšlel, jestli vůbec rozumí, co rudí vězni říkají nebo jak je popisují bílí místní.

Westö také zmiňuje oddělenost finskojazyčných a švédskojazyčných vyšších kruhů, která mohla způsobit, že informace známé finskojazyčné vyšší třídě zůstaly finským Švédům utajeny. Tak se třeba přátelé Lucie Liljehjelm nedozvěděli o jejím vztahu s malířem Salmikoskim.

Heterogenita postav se projevuje také na rozdílech mezi spisovnou podobou jazyka a slangem, které používají. Některé z nich dokonce ovládají a používají různé vrstvy jazyka, přičemž volba jazykového kódu často souvisí s jejich identitou, respektive s tím, čím se cítí být nebo se chtějí stát. Tento fakt činí text po jazykové stránce ještě pestřejším.

Zajímavou postavou je v tomto ohledu Mandi Salin, dívka dělnického původu, ale s velkými ambicemi se od něj oprostí a dostat se mezi vyšší vrstvu. Jazyk, kterým je naučená mluvit, je pro ni stigma, a proto se ho cíleně zbavuje. Vychází to najevo v dialogu s Allanem Kajanderem, který se o ni v tuto chvíli zatím marně uchází:

“ ‘Jag måst tjäna fyrk,’ sa Allu kort. ‘Jag har tänkt skicka hem halva liksan via bank varje gång vi är i hamn. Morsan kan int budja i där på Kasernen längre, då delar hon... äsch förlåt, jag glömmmer alltid att...’

‘Jag snaijar nog språket fast jag inte talar det’, avbröt Mandi.

Allu lyste upp, det var inte vanligt att flickor förstod gängspråket, [...]”⁶⁶ (2006: 210)

Allu se mylně domnívá, že společný způsob vyjadřování ho k Mandi přiblíží. Je tomu však právě naopak: Mandi se snaží uniknout své minulosti, kterou ji Allu připomíná, o což ona ani v nejmenším nestojí. Pozoruhodné je, že Mandi se za Allua nakonec skutečně provdá. Její motivace nejsou v románu jasně vysvětleny, toto rozhodnutí je ale možné interpretovat jako jistou determinaci prostředím. Mandinu identitu dětství a dospívání ovlivnilo natolik, že svému původu i přes veškerou snahu nedokáže uniknout.

Alluho slang se se spisovnou švédštinou v románě střetne ještě jednou, konkrétně ve vztahu s Lucií. Zásadní rozdíl je v tom, že Lucie se se slangem nikdy dříve neseťkala, a proto zde vzniká částečná jazyková bariéra:

⁶⁶ “Musím vydělávat prachy, ” řekl krátce Allu. “Chtěl jsem poslat domů přes banku půlku platu pokaždý, když se dostanem do přístavu. Máma už nemůže trčet tam v Kasárnách...promiň, vždycky zapomenu, že...”

“Já to pobírám, i když takhle nemluvíím”, přerušila ho Mandi.

Allu se rozzářil, nebylo běžné, aby dívky rozuměly řeči ulice.

“ ‘Den [Kärleksudden] är mer för kyssar o vackert prat, sa Allu, ‘den ligger för nära rantsun och kaffebutkan.’ Lucie tittade frågande på honom. ‘Badstranden och kiosken’, rättade Allu snabbt; han visste att hon inte behärskade hans slang men han kunde inte hindra orden, de slank ur hans mun gång på gång.”⁶⁷ (2006: 388)

Slang samozřejmě používají i další postavy, zastupující dělnickou třídu a rudé gardy. Jde například o Enoka, který se kvůli své nedokonalé švédštině stane během občanské války terčem posměchu Cediho Lilliehjelma. Ten Enokovu neschopnost správně se vyjádřit považuje za jasný indikátor jeho podřízeného postavení.

K nedorozumění v rámci švédskojazyčné skupiny dochází i kvůli rozličným dialektům. Vycházejí zde najevo rozdíly mezi helsinskou švédštinou a österbottenskými dialekty, které mohou být pro porozumění mezi mluvčími velkým problémem. Kjell Westö pro demonstraci dvou odlišných skupin finských Švédů vytvořil výše zmíněnou postavu Bruna Skrakeho, který se sice pohybuje v kruzích bílých Helsinčanů, ale při řeči nezapře svůj österbottenský původ.

7. Gå inte ensam ut i natten

7.1 Úvod

Román *Gå inte ensam ut i natten* (finsky: *Älä käy yöhön yksin*, česky: *Nechod' sama do noci*) vyšel roku 2009 a je poslední a také nejrozsáhlejší ze všech částí Westöovy helsinské svity, rozebíraných v této diplomové práci. Děj se odehrává mezi lety 1945 a 2009, nicméně pro příběh je nejpodstatnější období 60.—80. let. Román je rozdělen na šest částí. Hlavními postavami je trojice přátel jmen Ariel Wahl, Adriana Mansnerus a Jouni Manner, kteří během 60. let společně založí hudební skupinu Ariel & Adriana & Joni. Trio se brzy rozpadne, současně s tím, jak se všichni tři přátelé postupně odcizují. Ariel se stáhne do svého světa hudby a halucinogenních látek, ambiciózní Jouni si buduje kariéru v rozhlase a později v politice, Adriana se pohybuje ve světě modelingu, kde však není šťastná a stále více upadá do stavů letargie a deprese. Jouni se v závěru první části románu dává na politiku, mezitímco

⁶⁷ „Kärleksudden je jen na líbání a hezký řečičky“, řekl Allu, „je moc blízko rantsu a kaffebutka“. Lucie se na něj tázavě podívala. „Pláže a stánku“, opravil se Allu rychle, věděl, že ona jeho slang neovládá, ale nedokázal ta slova zastavit, znova a zas se mu hrnula z úst.

Ariel se zaplétá s pašeráky, a nakonec beze stopy mizí ve Stockholmu, i přes Jouniho snahy ho ze dna vytáhnout.

V druhé části románu čtenář sleduje druhou dějovou linii, která se s první časově překrývá, ovšem pouze částečně. Děj sledujeme očima Franka Lomana, syna finskošvédského otce Henrika a finskojazyčné matky Leeni, který popisuje své dětství, mládí i dospělost. Celým jeho životem se táhne jako červená nit komplikovaný vztah k Adrianině mladší sestře Evě, Frankově celoživotní lásce. Frank postupně prochází krizí, za jejíž spouštěč lze označit zjištění, že jeho biologickým otcem není Henrik, nýbrž Ariel. Krize postupně vyústí v alkoholismus a mnoho ztracených let. V závěru románu se Frank s pomocí Jouniho Mannera, který je mu jakýmsi patronem, dokáže vzchopit a v závěru románu se dokonce setká s Arielem, který žije v anonymitě na ostrově Gotland a podaří se mu s ním, a tím možná i s vlastní identitou, konečně smířit.

7.2 Identita postav

Ariel

Ariel stejně jako Jouni pochází z komplikovaných poměrů. Nemá otce a jeho matka Lydia žije promiskuitně, aniž by se o Ariela pořádně starala. Ariel je zcela odlišné povahy než Jouni. Je citlivější a působí křehce, má velký hudební talent, který ale kvůli svému nedostatku vůle a motivace jít si za konkrétním cílem nedokáže naplno rozvinout. Ve vztahu s Arielem je Jouni dominantní už od samého počátku. Jejich přátelství je ve Westöově díle často se objevujícím nerovným „paktem“ mezi silnějším a slabším. Stejný model funguje například u Mallinena a Kenua či Rickarda a Sammyho. Nerovnost je o to patrnější, že je už od začátku slovně formulována:

“ ‘Jag ska skydda dig’ [...] ‘Och h-hur vill du ... hur kan jag betala tillbaka?’ frågade Ariel.

‘Det kan du int’, sa Jouni med ett sakligt tonfall, ‘du har ingeting som jag vill ha.’⁶⁸

(2009: 38)

⁶⁸ “Budu tě chránit”, řekl Jouni [...]

“A j-jak chceš...jak chceš, abych ti to oplatil?”, zeptal se Ariel.

“To nemůžeš, řekl Jouni věcně, “Nemáš nic, o co bych stál.”

Jouni je tedy Arielovým ochráncem a tato konstelace z jejich vztahu nikdy docela nezmizí. A to ani ve chvíli, kdy už oba žijí docela oddělené životy. Jouni se ze začátku snaží zastavit Arielův pád do letargie a rezignace. A i přesto, že nakonec usoudí, že je to úkol nad jeho síly, Ariela neopustí a často intervenuje v jeho prospěch. Později mu pak pomůže skrýt se na Gotlandu před minulostí, a také ho částečně zastupuje v roli otcovské figury v životě syna Franka. Ariel se ve srovnání s Adrianou a Jounim cítí být méněcenný, pochybuje o svých schopnostech. Na rozdíl od systematického a ambiciózního Jouniho se v životě nikam neposouvá, naopak promarní spoustu šancí, a protože není schopen podřídit se „pravidlům hry“, končí na okraji společnosti. Nicméně nutno podotknout, že Arielova nepevnost má i své kladné stránky. Například ve srovnání s Jounim se zdá být mnohostrannější a projevuje větší schopnost improvizovat.

I Ariel samozřejmě těžce hledá svou identitu a jako mnoha ostatním postavám ve Westöově tvorbě mu tento úkol stěžuje nutnost rozhodnout se, jak se vztahovat ke své švédskojazyčnosti. Ariel je zpočátku nevyhraněný, což vyplývá z dialogu s Jounim, který proběhne v prvních momentech jejich přátelství:

*“Är du hurri?” frågade Jouni.
'Jag vet int. Jag är väl både och. Farsan var nog. Och morsan, Lydia...hon är lite allt möjligt.' ”
⁶⁹ (2009: 35)*

Ariel je v té době ve věku, kdy svoji identitu stále odvozuje od rodičů, jenže vzhledem k tomu, že otce nezná a matka je v mnoha ohledech, jak Ariel sám trefně říká, „tak trochu všechno možné“, nemá příliš na čem stavět. Jak již bylo uvedeno, během dospívání se základem jeho identity stane hudba a psaní textů. Hudba jako tematika je v díle Kjella Westöa všudypřítomná. Nejčastěji slouží jako prvek dokreslující danou dobu a její atmosféru. V *Där vi en gång gått* se však hudba posouvá na vyšší významovou úroveň. Arielovo váhání a zmatenost se samozřejmě projevuje i ve vztahu k příslušnosti k jazykové skupině:

⁶⁹ “Ty seš hurák? , zeptal se Jouni.

“Nevim. Asi obojí. Táta byl. A máma, Lydia...ta je tak trochu všechno možný.”

“Han visste inte om han skulle försöka på svenska eller finska, han tyckte det bara blev halvbra hur han än valde. I allmänhet stannade han ändå för finskan. Det var finska han hörde på gatorna, i butikerna och ur radioapparaterna som stod lite varstans: de finska orden kom lättare trots att Lydia och han oftast talade svenska där hemma.”⁷⁰ (2009: 68)

Je patrné, že i Ariel je rozpolcený, že vše, co dělá, vždy bude jen průměrné, protože se do ničeho nemůže položit stoprocentně a naplno.

Součástí Arielova hledání identity je i útěk do Stockholmu, který však skončí fiaskem. Ariel se ve Švédsku pokusí najít své kořeny, nakonec zde ale klesne až na samé dno. Dostane se mezi tzv. „slussenské Finy“ (šv. *Slussenfinnarna*), což je skupina finských imigrantů pohybujících se v oblasti stockholmského Slussenu, která se nedokázala ve švédské společnosti etablovat. Živí se převážně drobnou kriminalitou a pašováním alkoholu. Lze tvrdit, že níž už není možné klesnout. Ariela tu nakonec dostihne vlastní minulost, protože opět narazí na gaunery, s nimiž navázal kontakty ještě v době, kdy bydlíval v helsinské čtvrti Berghäll (Kallio). Těm se hodí jeho znalost švédštiny, díky níž může komunikovat s místními.

Nejen díky znalosti jazyka Ariel ve Švédsku lépe zapadá. Jde i o celkové klima a naladění společnosti, která je více otevřená světu, tudíž Arielova na Finsko příliš nekonvenční vizáž tu nebudí větší pozornost: “Den här våren var den svenska huvudstaden dessutom full av mods och av en ännu långhårigare sort som man döpt till hippies, så Ariel stack inte ut lika mycket här som hemma i Helsingfors.”⁷¹ (2009: 178) Ani přesto se však Ariel necítí mezi slussenskými Finy doma a pokusí se usadit v kolektivu mladých alternativně žijících Švédů, se kterými se shoduje ve volnomyšlenkářském přístupu k životu. Nicméně jako obvykle ani sem nedokáže zapadnout zcela, a poté, co se pokusí o krádež a je zatčen, je z kolektivu, který nestojí o negativní pozornost, vyloučen:

⁷⁰ Nebyl si jistý, jestli má zkoušet psát švédsky, nebo finsky. Ať zvolil kterýkoliv z jazyků, vždycky to zůstalo někde na půl cesty. Obvykle si ale vybral finštinu. Slyšel ji totiž na ulicích, v obchodech i z rádiových přijímačů, které stály všude možné: finská slova prostě přicházela snáz, i když doma s Lydií spolu nejčastěji mluvili švédsky.

⁷¹Toho jara bylo hlavní město plné Mods a lidí s ještě delšími vlasy, kterým se začalo říkat hippies, takže Ariel nevyčnival tolik jako doma v Helsinkách.

“Jakobsbergarna var inte glada över uppmärksamheten, och nu började en utveckling som snabbt gjorde Ariel till en icke önskvärd person i Söderkvarten likväl som i trähuset i Jakobsberg. Många började säga att han var underlig och kallade honom finnjävel.”⁷²

Ukazuje se, že jeho finský původ mu může být za určitých okolností přítěží. Ve Finsku je pro své okolí *hurri* (č. „zatracený Švédák“), ve Švédsku zase *finnjävel* (č. „zatracený Fiňák“) a nabízí se tedy otázka, kde je vlastně jeho místo.

Adriana

Adriana je na rozdíl od Jouniho a Ariela dívka z lepší kompletně finskošvédské rodiny, vlastníci dům na luxusní helsinské adrese Havsgatan. Reprezentuje tedy klíše o tom, že všichni finští Švédí jsou příslušníci vyšší společenské vrstvy. Nicméně tento fakt ani v nejmenším neznamená, že by její identita byla pevněji zformovaná či její život šťastnější. Je tomu možná právě naopak. Adriana si se svou rodinou nerozumí, cítí vnitřní chlad, který se skrývá pod naleštěným povrchem, a usilovně se snaží uniknout z prostředí, jež vnímá jako falešné a omezující. Cestou k tomu je jí i přátelství s Arielem a Jounim, kteří ji zavedou do drsného, ale „opravdovějšího“ světa za Dlouhým mostem, kde Adriana postupně zdomácní. Stejně tak se ale Ariel a Jouni dostávají do kontaktu se světem Adrianiným a dochází tak k míšení obou sfér: “På det sättet kom Ariel att röra sig en hel del både i Rödborgen och i centrum, och det är lätt att tänka sig att han också träffat Adriana och så småningom lockat henne att ta steget över Långa bron, till Jounis – och hans eget – revir.”⁷³ (2009: 40). Adriana je díky své kráse, sebejistotě a schopnosti poutat na sebe pozornost mužů oblíbená všude, ovšem stejně jako je tomu u jejího domova: povrch neodpovídá skutečnosti. Adriana je uvnitř zranitelná a křehká a má v sobě temnotu, kterou Westö popisuje jako „*den mörka fjärillen som fladdrade där inne*“. A tato všudypřítomná temnota každou chvíli hrozí tím, že se zmocní nadvlády nad jejím životem, což se také ke konci románu stane. Její život skončí tragédií, protože Adriana ve stavu naprosté deprese uhoří v sauně. O tom, nakolik jde o nehodu, se čtenář může pouze dohadovat.

⁷² Lidé z Jakobsbergu neměli z té pozornosti vůbec radost, a od toho momentu se z Ariela rychle začala stávat nežádoucí osoba jak v čtvrti Söder, tak v dřevěném domě na Jakobsbergu. Mnozí mu začali říkat „blbej Fiňák“)

⁷³ A tak se stalo, že se Ariel často pohyboval ve čtvrti Rödborgen a ve středu města, je tedy snadné si představit, že právě tam potkal Adrianu a postupně ji nalákal, aby udělala krok přes Dlouhý most, do Jouniho– a jeho vlastního– revíru.

Vnitřní psychické problémy a to, jak ovlivňují její chápání sama sebe, mají na formování Adrianiny identity mnohem větší vliv než její příslušnost k menšině. V tomto ohledu by se dala spojit s postavou Eccu Widinga z *Där vi en gång gått* (viz kapitola 6). Stejně jako o u něj sklony k depresím a duševní problémy v budování identity přehlušují všechno ostatní. Adriana je s Ericem fakticky spojena příbuzností s Lucií Liljehjelm, Widingovou láskou, která se v románu *Gå inte ensam ut i natten* objeví jako vedlejší postava. Podobně jako Eccu je izolovaná od reality a intenzivně se přizpůsobuje požadavkům okolí, což její identitu rozmělnjuje. Její sebejistota je pouze zdánlivá a je součástí Adrianina úsilí vyhovět očekáváním okolí, aby byla přijímaná a milovaná. Symbolicky lze v tomto ohledu chápat její kariéru v modelingu, a s ní spojené neustálé převlékání a měnění kostýmů či tváří, jejichž účelem je zakrýt její nejistotu za maskou dokonalosti.

*"[...] hon var en kameleont framför kameran, hon var formbar, hon tänjde sig till det omöjliga, hon svek aldrig. [...] Men det var som om förmågan att se bra ut och samtidigt signalera vitt skilda saker ätit henne inifrån, för när hon kom hem till Smedsgatan om kvällarna fanns det ingen Adriana Mansnerus att ty sig till."*⁷⁴ (2009: 162)

Svou neustálou snahou přizpůsobit se Adriana nenávratně mizí sama sobě a spolu s vlastní identitou se jí ztrácí i jasně definovaná realita, skutečnost, k níž by se mohla upnout.

*"Eller, 'verkligheten'? Fanns det någont sådan? Fanns inte verkligheten i betraktarens ögon, på så sätt att var och en av de snart fyra miljarder människor som fanns i världen byggde upp sin egen verklighet, sin egen bild av vem hon själv var, och vad världen var?"*⁷⁵ (2009: 209)

Ve své zmatenosti a nejistotě se Adriana podobá Arielovi. Ani on není schopen sám sebe najít, nicméně se to u něj projevuje jinak než u Adriany. Ta se bojí kritiky vnějšího světa a chce se mu zalíbit, mezitímco Ariel od reálného světa utíká, zcela jej vytěsňuje a uniká do světa vlastního, jak vyplývá z následujícího citátu. Obě strategie, jak se vypořádat s nároky a složitostí světa, se rozvinou v průběhu jejich životů. Adriana tlak neustojí a předčasně zemře, Ariel skončí v doživotním exilu a incognito odříznutý na ostrově Gotland.

⁷⁴ Před foťákem byla jako chameleon, byla tvárná, natahovala se až za hranice možností, nikdy nezklamala. [...]. Ale bylo to, jako by ji schopnost vypadat skvěle a zároveň signalizovat zcela odlišné věci, užírala zevnitř, protože když se vrátila domů na ulici Smedsgatan, nebyla tam večer žádná Adriana Mansnerus, k níž by se mohla uchýlit.

⁷⁵ I když, „skutečnost“? Je vůbec něco takového? Nezáleží snad na očích pozorovatele, takže každý z těch skoro čtyř miliard lidí si buduje svoji vlastní skutečnost, svůj vlastní obrázek o ní a o tom, co je vlastně svět?

Frank

S postavou Franka Lomana se setkáváme v druhé části románu, která se odehrává přibližně o dvacet let později než část první. Čtenáři je nastíněno, které problémy bude Frank ve svém životě muset řešit: opět je to náročné hledání identity spojené s tendencí se ukrývat. Jak mu říká Adrianina sestra Eva Mansnerus: “[hon säger att] jag vill dväljas i dunklet, vill iaktta men inte synas.”⁷⁶ (2009: 252) Frank v hledání identity přinejmenším zpočátku naprosto selhává a spoustu let promrhá pitím a navazováním nezávazných krátkodobých vztahů, i když se mu – hlavně prostřednictvím Jouniho Mannera – nabízí mnoho možností, jak se prosadit a najít si v životě smysl.

Jako dítě i v pozdějším věku se Frank cítí nepřijímaný a jako dospívající samozřejmě uvažuje o tom, jak příslušnost k finskošvédské menšině ovlivňuje způsob, kterým ho vnímá jeho okolí. Konkrétně se to týká skupiny mladých lidí, která se shromažďuje okolo skaliska, jemuž se říká Rosari. Je evidentní, že zásadní vliv na to, jak je člověk ve skupině přijímán, má sociální status rodiny:

*“Livet på Rosari hade därför inget med språk att göra: det talades finska där uppe, inget annat men man fick vistas där oavsett om ens mödersmål var finska eller svenska. Den sociala tillhörigheten var däremot viktigt. [...] Självt befann jag mig dessvärre på gränsen, det var egentligen bara Pete Everi som gillade mig på riktigt, och han var också min enda garant där uppe.”*⁷⁷ (2009: 285)

Na tomto úryvku je zřetelné, že stejně jako co se mateřského jazyka týče, se i v tomto kontextu Frank jako příslušník střední třídy nachází na hranici a nespĺňuje stoprocentně požadavky nutné pro to, aby byl skupinou akceptován jako její plnohodnotný člen. Je v ní přijímaný pouze zásluhou konkrétního „ochránce“ Peteho Everiho, který má v kolektivu silnou pozici.

Nelze ale tvrdit, že švédština je jako sociální znak zcela bezvýznamná: “Livet på gårdarna gick på finska, rock ´n rollen på engelska. Svenska var något annat, något vekt,

⁷⁶ [Říká], že chce setrývat v temnotě, pozorovat, ale zůstat neviděný.

⁷⁷ Život na Rosari neměl s jazykem nic společného: nahoře se mluvilo výhradně finsky, ale člověk tam mohl chodit, bez ohledu na to, jestli měl za mateřštinu finštinu, nebo švédštinu. Zato bylo důležité, jak jste na tom byli společensky. [...] Já se bohužel nacházel někde na hranici, doopravdy rád mě měl jen Pete Everi a jedině díky němu jsem měl nahoru přístup.

något att skämmas för”⁷⁸ (2009: 286), říká Frank. Ostatní mladí finští Švédí ze středostavovských rodin, kteří se pohybují v partě shromáždující se okolo skály Rosari, se jí kvůli přijetí mezi ostatní zbavují, odmítají ji používat či dokonce předstírají, že ji neovládají.

Rodina

Frank má svým způsobem o něco komplikovanější rodinnou historii než Rickard, což je výrazné hlavně v druhé polovině této části románu, kde Franka (a potažmo i čtenáře) čeká překvapení v podobě odhalení, kdo je Frankovým skutečným otcem. Zjištění, že to není Henry, Franka samozřejmě uvrhne do stavu naprostého zmatení. Je to možná proto, že rodiče Henry i Leeni hrají ve Frankově životě podstatnou roli. Oba jeho identitu ovlivňují hlavně prostřednictvím své historické zkušenosti z dětství a z ní plynoucím přístupem k životu a hodnotami, které považují za důležité. Konkrétně se Franka ze všech sil snaží ušetřit bídy, v níž sami museli vyrůstat: *“Mina föräldrar hade vuxit upp i fattiga familjer i innerstan. De hade bott trångt, i slitna och omoderna lägenheter, och de ville att jag skulle få en bättre uppväxtmiljö an 'stenöknen' [...]”*⁷⁹ (2009: 253). Je ale zajímavé, že v mnoha ohledech se se svým chudým původem vyrovnávají odlišným způsobem:

*“Det är vanligt att folk som kommit upp sig försöker dölja sitt enkla ursprung genom att bli noggranna med etiketten och snobbiga och kinkiga utav bara fan. Leeni var sådan, medan Henry framhärade i att vara raka motsatsen. Följden blev att jag fick stå ut med en tvekamp mellan T.S. Elliot och Charley Pride på alla plan.”*⁸⁰ (2009: 269)

Henry si i přes svůj společenský vzestup chce ponechat právo zůstat neotesaným „stadikonde“ (helsinský slang, česky přibližně „cápek z Helsinek“) a nepatří mezi staré helsinské finskošvédské rody, jako jsou například Mansnerusovi. Nezapadá do klasického vzorce, ale zároveň je se finskošvédskou komunitou jistým způsobem spojený. Například podporuje klub Helsingfors IFK a volí stranu Svenska folkpartiet, což znamená, že se své příslušnosti k finskošvédské menšině nevzdal úplně. *“På dessa sätt, men bara på dessa,*

⁷⁸ Život na dvorcích se odehrával ve finštině, jazykem rock'n rollu byla angličtina. Ale švédština, to bylo něco jiného, něco slabošského, za co byl důvod se stydět.

⁷⁹ Moji rodiče vyrostli v chudých rodinách ve vnitřním městě. Bydleli stísněně, v ošuntělých a nemoderních bytech, a chtěli, abych já vyrůstal v lepším prostředí, než byla „poušť“.

⁸⁰ Je běžné, že lidé, co se vypracovali, se snaží zakrýt svůj obyčejný původ tím, že si dávají záležet na etiketě a stanou se z nich neskutečně vybíraví snobi. Přesně taková byla Leeni a Henry se ze všech sil snažil být jejím opakem. Následkem toho jsem já musel ve všem snášet souboj mezi T.S. Elliotem a Charley Pridem.

liknade min far Gelbkrantzarna och Bachrarna och de andra flottare finlandssvenskarna, [...]”⁸¹ (2009: 269). Ve Frankových rodičích Westö ale také vyvrací tradiční klišé o finskošvédské menšině a finské většině: “De gick omkring som ett levande motbevis mot de där gruppklichéerna, som somliga gillar att odla, ni vet det där med att finlandssvenskar är överkultiverade och fina i kanten medan finnar är oborstade men hjärtliga.”⁸² (2009: 269). Rozšířené klišé o finských Švédech jako lepších lidech a vydělené skupině Westö zpochybňuje dokonce i opakovaně, například ústy Franka: “För det första var det inte så att det bodde bara finlandssvenskar i vilorna bakom Suviovägen och bara finnar i tornhusen vid stationen. [...] I verkligheten fanns det många välbeställda finnar i villorna och radhusen, och en hel del fattiga finlandssvenskar i husen vid stationen.”⁸³ (2009: 285)

Pro ilustraci fenoménů spojených s finskošvédskou identitou Westö často vytváří vedlejší postavy rodinných členů a i v *Gå inte ensam i natten* se setkáváme s dvěma zcela rozdílnými babičkami, Gerdou a Raili: “Gerda och Raili gick inte att sammanföra, Gerda talade knappt någon finska och Raili en ganska stapplande svenska, och Gerda var djupt religiös medan Raili var ateist och socialdemokrat.”⁸⁴ (2009: 273) Ženy se tedy od sebe liší nejen příslušností k jazykové skupině, ale i názory a celkovým postojem k životu. Propast mezi nimi se zdá být ještě hlubší než u Sofi a Didde: ty si totiž na rozdíl od Raili a Gerdy mohou porozumět aspoň na té nejzákladnější úrovni. Raili navíc není ani trochu nadšená z Henrika a její předsudky se prostřednictvím jeho osoby setkávají s realitou:

*“Jag som trodde jag skulle få en fin svärson när du gifte dej med en hurri, och så fick jag den här.”*⁸⁵ (2009:274)

7.3 Jazyk

⁸¹ V tomhle, ale jen v tom, se podobal Gelbkrantzovým, Bachrovým a jiným lepším finskošvédským rodinám.

⁸² Chodili kolem jako živoucí důkaz vyvracející klišé, která někteří tak rádi pěstují, vždyť víte– ta o rozmazlených a překultivovaných finských Švédech a neotesaných, ale zato srdečných Finech.

⁸³ Zaprvé to nebylo tak, že by ve vilách za Suviovägen bydleli jen finští Švédí a ve věžácích u nádraží jen Finové. [...] Ve skutečnosti ve vilách žilo i mnoho dobře zajištěných Finů a v domech u nádraží spousta finskošvédských rodin.

⁸⁴ Gerda s Raili vůbec nešly dohromady, Gerda nemluvila finsky skoro vůbec a Railina švédština byla lámaná, Gerda byla navíc hluboce věřící, zatímco Raili byla ateistka a sociální demokratka.

⁸⁵ Když jsi se vdala za huráka, myslela jsem, že budu mít švagra na úrovni, a teď mám tady toho!

7.3.1 Forma

(Román *Gå inte ensam ut i natten* se pravděpodobně odehrává převážně ve finskojazyčném prostředí, a to hlavně proto, že jedna z hlavních postav – Jouni Manner, je kompletně finskojazyčná. Výraznou roli pak v textu hraje angličtina, čtenář se setká i se španělštinou, zde se však jedná spíše o stopové množství.

Střídání jazykového kódu je v případě *Gå inte ensam ut i natten* převážně latentní. Čtenář si je z kontextu schopen domyslet, že například právě postava Jouniho používá finštinu, aniž by na to autor musel explicitně poukazovat. Jako vodítko občas slouží jména postav či finská slangová slova vložená do švédské věty. Oba jazyky se rovněž prolínají v rámci jednotlivých vět. Obvykle jde o finské substantivum (kurzívou) včleněné do švédské věty, např. "Vi måste jobba tills vi blev färdiga med *urakkan*." (2009: 55), " ...feta burksardiner på knäckebröd är den bästa medicinen mot *krapula*"⁸⁶ (2009: 288). Dále se objevuje spojení švédské předložky a finského substantiva či finského adjektiva a finského substantiva, případně finského slova ve funkci doplňku. Výjimkou není ani včlenění švédského, respektive finského citoslovce nebo vulgarismu do věty v druhém jazyce. Nicméně objevují se i konstrukce, kde převažuje finština, například: "VOI VITTU VILKEN KEIKKA!"⁸⁷ (2009: 171). Výjimečně se vyskytují celofinské věty, ale to jde o idiomy: "*Kuten kuvasta näkyy*"⁸⁸ (2009: 321) či pořekadla: "*Ympäri käydään ja yhteen tullaan*"⁸⁹ (2009: 136).

Co se týče vrstev švédštiny, v přímé řeči se setkáváme s typickými znaky švédštiny finské, jako je např. odpadání koncovek (inte-int, måste-måst, ...) a změny ig-ej ve zvrtných zájmenech (dig-dej). Westö používá v románu všechny jazykové vrstvy: výrazy specifické pro helsinský slang, a také výrazy hovorové švédštiny. Nechybí ani finský slang. Jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách, někdy je náročné (až nemožné) výrazy jednoznačně zařadit do jedné z kategorií.

Co se grafického značení změny jazykového kódu týče, je v románu přítomno v podobě kurzívy, uvozovek, někdy v kombinaci s překladem. Značené sekvence v cizím jazyce převládají nad neznačenými.

⁸⁶ Musíme dělat, dokud nebudeme mít tu práci hotovou. Mastné sardinky na knäckebrötu jsou ta nejlepší medicína na opici.

⁸⁷ DO HAJZLU, TO BYL NÁŘEZ!

⁸⁸ Jak je vidět, ..

⁸⁹ Jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá.

7.3.2 Funkce

Pokud se *Gå inte ensam ut i natten* něčím odlišuje od zbytku helsinské svity, je to výraznost, s jakou zde vystupuje hudba jako součást lidské identity. Jedná se zejména o písňové texty, které jsou pro některé z postav, konkrétně pro Ariela a později i jeho syna Franka, zásadním prostředkem, jak projevit svou osobnost a srovnat se s vnitřními dilematy. To se odráží i na tom, v jakém jazyce texty píší. Ariel je nucen volit mezi švédštinou a finštinou, protože angličtinu neovládá tak dobře, jako Adriana a Jouni. Svůj jediný „hit“ *Gå inte ensam ut i natten* Ariel napíše ve finštině jako *Älä käy yöhön yksin*. I z jiných indicií lze usuzovat, že finština je pro něj jako vyjadřovací jazyk přirozenější.

Jazyk, ve kterém se právě zpívá nebo mluví, odráží také jakousi rovnováhu sil nebo snad nastavení vztahů ve skupině. Jedná se i o častý důvod sporů mezi jejími členy. Trio zpočátku zpívá jak finsky, tak švédsky: „Trion sjöng också på svenska och finska, de första månaderna fanns både Päivänsäde ja menninkäinen och Vem kan segla på repertoaren.“⁹⁰ (2009: 65).

I když lze předpokládat, že Ariel a Jouni spolu komunikují převážně finsky, také mezi nimi dochází ke střídání jazykového kódu. Není ale tematizováno jako jakkoliv problematické, je spíše příčinou drobných nedorozumění a vzájemného neškodného popichování:“

“‘Har ingenstans att kinesa just nu.’

‘Kinesa?’ frågade Jouni.

‘Sova över, f-finnjävvel’, sa Ariel muntert.”⁹¹ (2009: 204)

Stejně jako v tomto případě se mi ani v některých dalších nepodařilo vysledovat, proč spolu dvě postavy, které spolu s největší pravděpodobností mluví finsky (viz výše), najednou přecházejí do švédštiny, stejně jako v některých případech není možné s jistotou určit, proč například švédskojazyčná postava bez zjevného důvodu použije finský idiom. Možná je tomu tak proto, že ekvivalent daného idiomu v jejím mateřském jazyce jednoduše neexistuje.

⁹⁰ Trio zpívalo švédsky a finsky, první měsíce byly v repertoáru skladby Päivänsäde ja menninkäinen (Paprek a skřítek) a Kdo umí plachtit.

⁹¹ „Nemam teď kde bivať“

„Bivať?“ zeptal se Jouni.

„Přespávat, ty fiňáku“ odpověděl Ariel vesele.

Zvláštním způsobem střídání jazykového kódu ve skupině využívá Adriana. Neustále totiž osciluje mezi Jounim a Arielem, kteří jsou k ní oba přitahováni. Momentální náklonnost vždy projevuje používáním mateřského jazyka každého z nich, respektive pokud se chce distancovat od Jouniho, přechází do švédštiny. Jazykový kód jí tedy poskytuje možnost podávat určitou zprávu lidem ve svém okolí, tím, že ve své identitě zdůrazní jeden konkrétní prvek, buď finský nebo švédský, v závislosti na tom, komu se chce přiblížit.

ZÁVĚR

V závěru své diplomové práce se na základě předchozí analýzy jednotlivých postav pokusím určit, které faktory mají na utváření jejich identity nejvýraznější vliv a zda se prvek příslušnosti k jazykové menšině projevuje výrazněji než vlivy ostatní.

Všechny faktory, které ovlivňují seberechápání postav, rozčleňuji do dvou skupin, a sice na faktory *individuální* a faktory *společenské*. Do faktorů *individuálních* jsem zařadila například vztahy v rodině, prožitá traumata, povahové rysy či vnitřní naladění postavy, tedy to, co je pro každý z charakterů specifické a co automaticky nesdílí s ostatními. Pod faktory společenské spadají všechny vlivy, které na identitu postavy působí zevnějšku, například postavení ve společnosti či příslušnost k sociální vrstvě a samozřejmě i jazykové menšině a tak podobně.

V rámci individuálních faktorů se mi podařilo vymezit tři základní oblasti, které se samozřejmě navzájem do značné míry prolínají: temperament, nadání a rodinné prostředí. Temperament chápu jako soubor vrozených vlastností, které ovlivňují dynamiku prožívání a chování člověka. V analyzovaných dílech se objevují postavy velmi odlišných temperamentů a domnívám se, že u některých je temperament velmi výraznou součástí identity, která přehlušuje vlivy ostatní, ač jimi samozřejmě může být i podpořena. Jako příklad lze zmínit Kenua Backmana (*Melba, Mallinen och jag*), u něhož identitu výrazně poznamenává obecně bojácné naladění či Ariela Wahla (*Gå inte ensam ut i natten*), který se musí v životě vyrovnávat s vrozenou citlivostí a nedostatkem motivace. Postavou s výrazným temperamentem je zcela určitě Lucie Lilliehjelm (*Där vi en gång gått*), pro jejíž povahu je typická svobodomyslnost a s ní spojená nestálost. U prvních dvou zmiňovaných postav je jejich příslušnost k finskošvédské menšině jako téma přítomná, na příklad u Lucie je ale

poměrně marginální. To platí i pro Adrianu Mansnerus (*Gå inte ensam ut i natten*), která má velké sklony k psychické nestabilitě a depresím. U Adriany však jde vyloženě o zdravotní problém, kvůli němuž se dostane do péče v lékařském zařízení. Tento motiv je v její charakteristice tak podstatný, že na řešení finskošvédské součásti její identity v podstatě nezbyvá prostor. Identita Ariela Wahla je pozoruhodná ještě z dalšího důvodu, a sice proto, že je do značné míry ovlivněna Arielovým hudebním nadáním. V románu *Gå inte ensam ut i natten* se hudba z pouhé realie, která pomáhá přesvědčivě vylíčit prostředí, v němž se odehrává děj, stává významnou složkou Arielovy identity a zásadně určuje jeho sebechápání. Hudba je to jediné, v čem skutečně vyniká. Slouží mu do velké míry jako způsob, jak uniknout od reality, která se mu zdá příliš složitá a ve které si nedokáže najít stabilní bod, na němž by mohl stavět. I na Arielův vztah k fyzicky nepřítomnému otci má hudba určitý vliv. Když se Ariel od jedné z postav dozví, že jeho otec nezahynul při autonehodě, jak mu bylo kdysi řečeno, ale byl ve skutečnosti šmelinář, kterého nakonec zabili kvůli nevěře, není vůbec v šoku. Naopak se upne na zmínku o tom, že jeho otec byl dobrý muzikant a udělá si z ní jakousi mantru. Hudba Ariela s mrtvým otcem propojí. Nezajímá ho otcův charakter, ale jeho talent, s nímž se může identifikovat, a podobným způsobem vlastně chápe i sám sebe.

Další oblastí jsou vlivy rodinného prostředí a prožitých traumat. Postavou, kterou výrazně ovlivnila zátěž z rodiny je Erik Widing (*Där vi en gång gått*). Erik se nikdy nevyrovná se smrtí matky, jeho tendence k depresím navíc posílí traumatizující zážitky z občanské války. Podobu identity Rikua Bexara (*Drakarna över Helsingfors*) poznamená otec Henrik. Henrik zcela popřel svou původní identitu finského Švéda österbottenského venkova a vynaložil veškeré síly k získání identity obyvatele hlavního města a uspět v něm. Pro jeho identitu je tedy zásadní ambice a ctižádost. Zároveň však celou dobu trpí nedostatkem sebejistoty, která se přenesla i na jeho syna. Riku se s tímto dědictvím pak vypořádává až dlouho do dospělosti. Henrikovou výchovou je zasažen i jeho starší syn Dani, i když se se zátěží vypořádává úplně jinak než jeho bratr. Spíše než svou příslušnost k menšině oba řeší obecnou „ztracenost“ v životě a neschopnost najít si v něm své místo.

Druhou skupinou jsou faktory společenské. Do značné míry se prolínají s faktory individuálními. Určující rozdíl je však v tom, že tlak na konformitu či předurčenosti dané prostředím působí na všechny postavy víceméně stejně. Naproti tomu temperament či prožitá traumata jsou ale u každé z nich různé a specifické.

Tlaku na přizpůsobení se okolí čelí většina charakterů analyzovaných děl. Tento prvek se projevuje nejintenzivněji v popisu dětství a dětských skupin, které jsou na odlišnost obzvláště citlivé. Nejdřív bych opět vyzdvihla Kenu Backmana, protože právě u něj je tato tematika nejvýraznější. S nadsázkou by se dalo tvrdit, že Kenu vlastně nedělá nic jiného, než že se snaží splynout s většinou. Vzhledem k tomu, že Riku Bexar je vlastně jakousi Kenuho rozšířenou variantou, platí pro něj totéž. Určitým nárokům na přizpůsobení se musí čelit i další postavy, které se nějakým způsobem odlišují, například Ariel či Lucie. Ti jsou ale ve své jinakosti integrovanější a jejich snaha se měnit podle požadavků okolí není ani zdaleka tak výrazná.

Dalším faktorem, který může poznamenat identitu postav je příslušnost ke společenské třídě, a to jak vyšší, tak k nižší. Zde jsou klíčové dva z charakterů, oba z románu *Där vi en gång gått*, přičemž každý z nich zastupuje opačný konec společenského žebříčku. V rozboru postavy Allua Kajandera jsem uvedla, jak podstatná je pro něj náležitost k dělnické třídě. Nestydí se za ni, naopak pociťuje jistou hrdost a vymezuje se proti „smetánce“, když například odmítne zmiňovanou nabídku Henrika Lunda. Na opačné straně škály pak stojí Cedric Lilliehjelm, který svou identitu staví na nadřazenosti danou původem a pocitem, že stojí nad zbytkem společnosti.

Nyní už zbývá jen otázka faktoru příslušnosti k finskošvédské menšině. Z předchozí analýzy vyšlo najevo, že prvek finskošvédství je přítomný v identitě více postav. Nejvýrazněji se projevuje u postav obecně zmatených a neschopných najít své místo ve světě. Fakt, že jsou příslušníky menšiny, jim hledání identity zpravidla ještě ztěžuje. Typickým zástupcem tohoto „westöovského“ modelu mužského hrdiny je Kenu Backman, podobné rysy mají ale např. i Rickard Bexar, Ariel Wahl či Frank Loman. Všichni tři jsou jakýmsi „hledači vlastní identity“. Kenu (ale například i Ariel Wahl) se pokusí nalézt své místo ve Švédsku. Podobné snahy však zpravidla končí fiaskem. Tyto postavy se necítí doma ve Finsku, ale ani v sousední zemi, kde se hovoří jejich mateřským jazykem. Z určitého úhlu pohledu žádnou identitu nemají – což poměrně přesně odpovídá pojmu non-identita Martina Palečka, citovanému v první kapitole. Zároveň je však také možné tvrdit, že v Kenuově případě jde o multiidentičnost či mnohonásobnou identitu, tj. opět pojmy Martina Palečka, v níž se propojují a vzájemně přetlačují tři prvky: finskošvédský, finský a navíc ještě helsinský, protože Kenu se nejvíce doma cítí právě v multikulturním hlavním městě.

Ohledně dalšího bádání na téma finskošvédské identity v díle Kjella Westoä bych považovala za přínosné analyzovat autorovy kratší útvary (například další povídky) či jeho novinářskou tvorbu. Materiál by rovněž bylo možné sledovat s větším důrazem na hledisko lingvistické než sociologické. Způsobem rozboru, který jsem zvolila, se mi nepodařilo přesněji vysledovat, jak se finskošvédský prvek konkrétně projevuje na způsobu vyjadřování jednotlivých postav a detailnější analýza jazykových prostředků s pomocí důkladnějšího lingvistického metodologického aparátu by na tuto problematiku mohla vrhnout více světla.

PRAMENY

PRIMÁRNÍ LITERATURA

WESTÖ, K.: *Melba, Mallinen och jag* in Lugna favoriter. Berättelser i urval 1989-2004. Helsingfors: Albert Bonniers Förlag, 2004

WESTÖ, K.: *Drakarna över Helsingfors*. Helsingfors: Schildts & Söderströms, 2017

WESTÖ, K.: *Där vi en gång gått*. Helsingfors: Albert Bonniers Förlag, 2006

WESTÖ, K.: *Gå inte ensam ut i natten*. Helsingfors: Albert Bonniers Förlag, 200

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

ABDELAL, R., HERRERA, Y., JOHNSTON, A. I., MCDERMOTT, R.: *Measuring Identity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007

ALLARDT, E.: *Vårt land, vårt språk. Kahden kielen kansa. En attitydundersökning om det svenska i Finland. Suomalaisia asenteita ruotsin kieleen Suomessa*. Helsingfors: Folktinget, 2000

BAGERSTAM, E.: *Finlands svenskar - ett livskraftigt folk i Norden*. Stockholm: Sveriges radio, 1987

BERGER, P. L., LUCKMANN, T.: *Sociální konstrukce reality. Pojednání o sociologii vědění*, Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999

ČERMÁK, F.: *Jazyk a jazykověda*. Praha: Karolinum, 2011

ERIKSEN, T. H.: *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012

ERIKSSON, H., HAAPAMÄKI, S.: *Att analysera litterär flerspråkighet*. Svenskan i Finland. Joensuu: University of Eastern Finland, 2011

ERIKSSON, H., HAAPAMÄKI, S.: *Flerspråkighet i Kjell Westös romaner. Om en analysmodell och dess tillämpning*. Språk & stil NF 27, 2017

FARLEY, J.E.: *Majority Minority Relations*, New Jersey: Prentice Hall, 1995

FASOLD, R.: *The Sociolinguistics of Society. Introduction to Sociolinguistics*, Vol. 1, Oxford - Cambridge (Mass.), Blackwell, 1992

GIDDENS, A.: *Sociologie*, Praha: Argo, 1997

GOUGH, B.: *The Palgrave Handbook of Critical Social Psychology*. London: Palgrave Macmillan UK, 2017

HOGG, M.A.: *Social Psychology*. New Jersey: Prentice Hall, 2013

HUMPÁL, M., Kadečková, H., Parente-Čapková, V.: *Moderní skandinávské literatury*. Praha: Karolinum, 2006

LANDQVIST, H.: *'Ruottiksi', translated Paul Muotka patiently. 'Kiitos.' Mikael Niemi, Meänkieli and Readers Inside and Outside Tornedalen*. Göteborg: Acta Borealia: A Nordic Journal of Circumpolar Societies, 2014

MACKINNON, K.: *Language, education and social processes in a Gaelic community*, London: Routledge and Kegan Paul, 1977

MUSÍLEK, M.: *Identita kulturních menšin*. Praha: 2008. Rigorózní práce. Univerzita Karlova. Fakulta filozofická.

PALEČEK, M.: *Kulturní identita a její ohroženost*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2002

PENTIKÄINEN, J.; ANTTONEN, V.: *Cultural minorities in Finland: an overview towards cultural policy*. Helsinki: National Commission for Unesco, 1985.

REUTER, M.: *Att gå på tuppen*. Språken, 2012

STENWALL, Å.: *Den förvirrade äventyraren*. Helsinki: Schildts, 1996

ŠATAVA, L.: *Jazyk a identita etnických menšin – možnosti zachování a revitalizace*. Svět literatury, 2005, roč. XV, č. 31

TANDEFELT, M.: *Finlands Svenskar I Det 20e Seklet*. Helsinki: Svenska Finlands folkting, 1995

Všeobecná encyklopedie, Praha: Odeon, 2000

Soubor autorů: *Hurrarna: en stridsskrift om finlandssvenskarnas nutid*, Helsinki: Författarnas andelslag, 1974

